

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Joonas Remm

Liberaaldemokraatlikud väärtused ja valitsemiskorraga rahulolu Aafrika riikide näitel

Magistritöö

Juhendaja: Piret Ehin, Ph.D.

Tartu 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....

Joonas Remm

Sisukord

Lühikokkuvõte	5
Sissejuhatus.....	6
1. Liberaaldemokraatliku valitsemiskorra toetamine.....	8
1.1 Liberaaldemokraatia tähendus	8
1.1.1 Liberalism	8
1.1.2 Demokraatia.....	9
1.1.2.1 Demokraatia kui protseduur.....	10
1.1.2.2 Alternatiivsed lähenemised demokraatiale	12
1.1.3 Liberaaldemokraatia	13
1.2 Poliitiline toetus	14
1.2.1 Kriitilised kodanikud	15
1.2.2 Toetust mõjutavad tegurid	16
1.3 Demokraatia kontseptualiseerimine indiviidi tasandil.....	19
1.3.1 Demokraatiale omistatav tähendus	19
1.3.2 Demokraatia kontseptualiseerimist mõjutavad tegurid.....	21
2. Hüpotees, andmed, metodoloogia.....	24
2.1 Hüpotees	24
2.2 Ülevaade kasutatavatest andmestikest	26
2.3 Metodoloogia ja muutujate operatsionaliseerimine	28
2.3.1 Riigi liberaaldemokraatlikkus	28
2.3.2 Indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkus	29
2.3.3 Rahulolu valitsemiskorraga	32
2.3.4 Kontrollmuutujad.....	33
2.3.5 Analüüsimeetod	35
3. Empiirilised tulemused	37
3.1 Minimaalne mudel	37

3.2 Kontrollmuutujatega mudel	38
3.2.1 Indiviiditasandi muutujate mõju valitsemiskorraga rahulolule.....	38
3.3.2 Makromuutujate mõju valitsemiskorraga rahulolule	40
4. Arutelu	44
4.1 Kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju tähendus	44
4.2 Subjektiivsete hinnangute ja hariduse mõju tähendus	46
4.3 Praktilised sammud rahulolu suurendamiseks	48
Kokkuvõte.....	49
Viidatud allikad.....	51
Raamatud ja artiklid.....	51
Kasutatud andmestikud.....	55
Liberal-Democratic Values and Satisfaction with Regime: the Case of Africa	56
Lisa 1: Töös kasutatavad Afrobaromeetri küsimused ja vastusevariandid.....	59
Lisa 2: Freedom House'i punktide, hinnete ja hinnangute arvestamine	62
Lisa 3: Muutujate kodeerimine	63
Lisa 4: Regressiooni tulemused	67

Joonised

Joonis 1: Indiviidide rahulolu hüpoteetiline jaotus indiviidide vaadete ja riikide liberaaldemokraatlikkuse määra alusel	25
Joonis 2: Vastanute jaotus elukohariigi liberaaldemokraatlikkuse alusel.....	31
Joonis 3: Indiviidide liberaaldemokraatlikkuse sagedusjaotus	31
Joonis 4: Indiviidide vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse sagedusjaotus	32
Joonis 5: Rahulolu jaotus riikide lõikes	32
Joonis 6: Korruptsiooni tajumise indeksi ja valitsemiskorraga rahulolu seos riikide lõikes ...	41
Joonis 7: Riigi liberaaldemokraatlikkuse ja valitsemiskorraga rahulolu seos riikide lõikes ...	41

Tabelid

Tabel 1: Poliitilise toetuse erinevad teoreetilised dimensioonid.....	14
Tabel 2: Indiviidide demokraatia kontseptualiseerimise teemade nominaalsed jaotused	20
Tabel 3: Mikro- ja makromuutujate mõju valitsemiskorraga rahulolule	39
Tabel 4: Valitsemiskorraga rahulolu tõenäosused kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse kolme näidisjuhtumi korral	43

Lühikokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk on välja selgitada, kas ja kui palju mõjutab indiviidi maailmavaate kokkusobimine riigi tegeliku režiimiga selle indiviidi valitsemiskorraga rahulolu. Ma keskendun täpsemalt indiviidide vaadete ja riikide liberaaldemokraatlikkusele Aafrikas. Allikatena kasutan mikrotasandil Afrobaromeetrit küsitlusandmeid ja makrotasemel põhiliselt Freedom House'i raportit „Freedom in the World“. Töös otsitakse seost mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse ja valitsemiskorraga rahulolu vahel. Selleks kasutan binaarset logistilist regressiooni. Empiirilised tulemused näitavad, et indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevusel on küll oluline ja tugev negatiivne seos, aga ka kolmel kontrollmuutujal on tugev mõju. Ilma hariduseta aafriklased on kaks korda suurema tõenäosusega demokraatia toimimisega oma riigis rahulolevad, kui kõrgharidusega inimesed. Inimesel, kes hindavad riigi majandusolukorda halvaks, on kaks korda väiksememad šansid olla rahul kui neil, kes hinavad seda heaks. Liberaaldemokraatlikus riigis elaval inimesel on kolm korda suurem tõenäosus olla rahul, kui totalitaarse riigi elanikul. Mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevusel on küll rahulolule oma mõju, aga sellest tugevamini määrab rahulolu riigi liberaaldemokraatlikkus. Jätkusuutlikuks rahulolu kasvuks on oluline püüelda liberaaldemokraatliku riigi suunas, muuta inimesi majanduse suhtes optimistlikemaks ja kaasata haritumaid inimesi rohkem riigi valitsemisse. Siiski kinnitavad töö tulemused, et on oluline uurida indiviidide enda demokraatia kontsptsioone, sest see määrab osaliselt, kui rahul riigis toimiva demokraatiaga ollakse.

Sissejuhatus

Sageli küsitakse arvamusküsitlustes vastajate hinnangut demokraatia toimimise kohta. Seejuures lähtutakse sageli eeldusest, et inimesed mõistavad demokraatia tähendust ühte moodi ning et demokraatia toimimist hinnatakse samadel alustel. Samas võivad inimesed oodata demokraatialt erinevaid asju: heaolu, võrdset kohtlemist, isiklikku vabadust, riigi sõltumatust jne. Seega on alust arvata, et demokraatia toimimist hinnatakse erinevate kriteeriumite järgi. Need oleks vaja enne rahulolu hinnangu küsimist välja selgitada. Mina keskendun ühele tegurile, mis võib mõjutada hinnanguid demokraatia toimimisele – inimese maailmavaatele, täpsemalt tema vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse määra kattumisele.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kas inimeste maailmavaate liberaaldemokraatlikkus mõjutab rahulolu valitsemiskorra toimimisega, kui arvestada samal ajal, kui palju inimese vaated kattuvad riigi liberaaldemokraatlikkusega. Teisisõnu püüan näidata, kas ja kuidas mõjutab demokraatiaga rahulolu see, mil määral indiviidi maailmavaatelised tõekspidamised on kooskõlas valitseva režiimitüübiga. On loogiline arvata, et inimene on kõige enam rahul korraga, mis vastab tema ettekujutusele ideaalsest korrast. Võime oletada, et inimene, kes tähtsustab liberaaldemokraatiat ja elab liberaaldemokraatlikus riigis, on demokraatia toimimisega võrdlemisi rahul, sellal kui sarnaste vaadetega inimene, kes elab mittedemokraatlikus riigis, on pigem rahulolematu. Samal ajal peaks indiviid, kelle vaated ei ole liberaaldemokraatlikud, rohkem rahul olema enda vaadetele vastavas riigis ning pigem rahulolematu liberaaldemokraatlikus riigis.

Kuna see uurimus keskendub maailmavaadetele, eeldab minu poolt valitud lähenemine, et inimesed ei hinda demokraatiat ainult materiaalsel alustel ehk heaolu tagamise järgi. On siiski võimalik, et materiaalsed ootused osutuvad määravamateks kui maailmavaatelised. Selle töö tulemusena saab kontrollida, kui palju lähtutakse maailmavaatelistest kaalutlustest, kui hinnatakse valitsemiskorra toimimist.

Antud uurimus näitab, mil moel inimese maailmavaade (liberaaldemokraatia tähtsustamine) mõjutab demokraatiaga rahulolu. Selleks pakun välja ka universaalselt kasutatava mõõdiku, vaadete liberaaldemokraatlikkuse indeksi, mis eeldab arvamusküsitlustes piisavalt paljude inimese vaadete liberaaldemokraatlikkust mõõtvate küsimuste küsimist. See on aga haruldane. Hetkel rahuldutakse pigem demokraatiaga rahulolu uurides ühe vastava küsimusega ega uurita, mida inimene demokraatiaks peab. Minu loodav indeks aitab uurida inimese hoiakuid täpsemalt ja jälgida, kas tema valitsemiskorraga rahulolu on seotud sellega, milliseid vaateid ta omab ja millises riigis ta elab.

Praktilises plaanis on uurimuse panus oluline eelkõige demokratiseeruvate riikide puhul. Poliitiline toetus on hädavajalik iga valitsemiskorra püsimiseks. Kui oodatav seos indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse ning demokraatiaga rahulolu vahel osutub oluliseks, tähendab see, et režiimi stabiilsuseks on vaja, et kattuvus või kooskõla riigi elanike maailmavaadete ja režiimitüübi vahel oleks võimalikult suur. Maksimaalne riigi liberaaldemokraatlikkus ei ole pruugi alati olla kõige soovitud variant ja seega võib selle poole pürgimine hoopis suurendada rahulolematust. Eriti oluline võiks toetuse tagamine olla noortes demokraatiates või demokratiseeruvates riikides, sest režiimi stabiilsuse hoidmiseks on tarvis inimeste toetust valitsemiskorrale.

Käesolev uurimus keskendub demokratiseerivatele riikidele, sest esiteks võib neis riikides poliitilisel toetusel olla kriitilisem roll riigi stabiilsuses ning teiseks on nende riikide seas oodata suuremat indiviidide vaadete ja riikide liberaaldemokraatlikkuste varieeruvust. Täpsemalt kasutan andmeid 33-st Aafrika riigist, sest seal läbiviidava Afrobaromeetri küsitluse tulemused võimaldab mõõta vastajate vaadete liberaaldemokraatlikkust täpsemalt, kui seda teevad teised tuntud küsitlusandmestikud.

Töö koosneb neljast peatükist. Teema uurimiseks seletan, mis on objektiivselt liberaaldemokraatia sisu (1.1), miks on poliitiline toetus oluline (1.2) ja miks on oluline uurida demokraatia kontseptualiseerimist indiviidi tasandil (1.3). Selle põhjal püstitan hüpoteesi (2.1). Seejärel annan ülevaate kasutatavatest andmetest (2.2) ning tutvustan metodoloogiat (2.3). Peale seda tutvustan tulemusi (3.) ja lõpetan tulemuste analüüsimisega (4.).

1. Liberaaldemokraatliku valitsemiskorra toetamine

Käesolevas peatükis selgitan kolme võtmetähtsusega mõistet, millest töös lähtun: liberaaldemokraatia, poliitiline toetus ning demokraatia kontseptualiseerimine indiviidi tasandil. Kõigepealt seletan, mida pean selle töö raamides liberaaldemokraatiaks. Seejärel selgitan, miks poliitiline toetus on režiimile oluline, aga juhin tähelepanu ka poliitilise toetuse teoorial puudustele. Nimelt on poliitilise toetuse teooriat arendades väga vähe pööratud tähelepanu demokratiseeruvatele riikidele ning valdavalt on jäänud tähelepanuta see, milliseid tähendusi inimesed demokraatiale ise omistavad. Nende mõjudele keskendun eraldi peatükis. Indiviidi demokraatia kontseptseptualiseerimist on küll üksikute, enamasti demokratiseeruvates riikides läbi viidud uurimuste abil uuritud ja tänu sellele on poliitilise toetuse teooriat täiustatud, ent senised empiirilised uurimused ei ole andnud üheselt selgeid tulemusi.

1.1 Liberaaldemokraatia tähendus

Liberaaldemokraatia on tänapäeval maailmas üks domineerivatest poliitilistest ideedest (Dalton 2007a; b). Seda iseloomustatakse sageli kui korda, mis lubab erinevaid hüvesid: vabadust, võrdsust, õiglust, rahu jne. Kui aga tahta empiiriliselt liberaaldemokraatiat uurida, tekib nii normatiivsest ja kõikehõlmavast käsitlusest probleem. Reaalses maailmas ei ole otstarbekas lähtuda liberalismi või demokraatia teoreetilistest eetilistest eesmärkidest, vaid sellest, mida tegelikult on hetkel võimalik saavutada. Seega ei saa näiteks eeldada kõikide inimeste võrdseid võimalusi või materiaalist võrdsust. Selleks, et liberaaldemokraatiat olemasolevas maailmas objektiivselt analüüsida, on kõigepealt vaja selgitada, mida mõista liberalismi all ja seejärel leida demokraatiateooria, mis liberalismi kõige efektiivsemalt toetab ning samal ajal on realistlik. Tulemuseks peaks olema liberaaldemokraatia universaalselt rakendatav definitsioon, mis on selgelt piiritletud ja mille alusel saab empiiriliselt uurida valitsemiskordi ja indiviidide maailmavaadet.

1.1.1 Liberalism

Selleks, et liberalism ja demokraatia saaksid koos eksisteerida, on esmalt vaja selgitada, mida pean liberalismi all silmas. Liberalism tähendab indiviidi isiklike õiguste garanteeritust ja võõrandamatust (Bobbio 1990; Hardin 2003; Stilz 2009). Inimesel on isiklik ruum vastandina avalikule ruumile, mida reguleerib riik. Isiklik ruum tähendab näiteks õigust usuvabadusele, mõttevabadusele ja muudele iseseisvatele otsustele oma elu üle. Inimene võib

isiklikus ruumis teha kõike, kui ei sekku sellega kellegi teise isiklikku ruumi. Absoluutne isikliku ruumi puutumatus ei ole võimalik, aga olulisemate teemade juures üritatakse seda seadustega kaitsta välise sunni eest. Nii ei tohi liberalismis ei riik ega teised inimesed kellelegi midagi isiklikku peale sundida. Avalik kohustus nagu riigikaitse võivad olla peale surutud. Kõige olulisem on aga, et inimese elu, tervist, vabadust ja omandit ei tohi kahjustada. Selles töös vastandub liberalism totalitarismile ehk täielikule kontrollile, mitte näiteks sotsiaaldemokraatiale või konservatismile, mida käsitlen käesolevas töös samuti liberaalsete ideoloogiatena.

Liberalismi kohaselt peab vabadus olema garanteeritud, et see tegelikult olemas oleks. Riik kaitseb seadustega kõikide inimeste isiklikku ruumi teiste inimeste sekkumise eest. Samas ei tohi ka riik ise sekkuda isiklikku ruumi. Riigi roll on liberalismis luua seaduslik raamistik, milles ühiskond toimib. Riik ei ole eesmärk, vaid vahend liberalismi tagamiseks. Riik ei tohi sekkuda igapäevaellu, kui keegi ei ole seadusi rikkunud. Seega ka riigi võim peab olema selgelt piiritletud. Liberalism eeldab õigusriiki, kus kõik alluvad seadustele ühte moodi ja riik lähtub põhiseadusest. Vastasel juhul ei ole isiklik ruum garanteeritud.

Liberalism ei sea täpset ettekirjutust valitsemiskorrale – aristokraatlik, oligarhiline või monarhiline liberalism on võimalik nii kaua, kuni säilib sõltumatu isiklik ruum ja riik allub põhiseadusele. Kõige meelsamini allutakse seadustele, mida ollakse ise loonud, neid peetakse õiglasteks. See tähendab rahva kaasamist seadusandliku võimu juurde. Nii lastakse riigil end esindada, sest riiki usaldatakse, aga samal ajal kontrollitakse riigi tegevust, sest seda ei usaldata täielikult. Kõige selgem kaasamine toimub demokraatias ja seega peaks demokraatia kõige enam toetama liberalismi.

Kokkuvõtvalt on liberalism kord, kus inimestel on garanteeritud isiklikud õigused, mida ei tohi rikkuda ei teised inimesed ega riik. Riigikorra osas sobib liberalismiga igasugune mittetotalitaarne kord, mis peab kinni õigusriigi normidest ehk tagab inimeste õiguste rikku- matuse, samal ajal neid ise mitte rikkudes. Demokraatias on aga inimestel kõige suurem kontroll riigi üle ja see aitab neil liberalismi kaitsta.

1.1.2 Demokraatia

Käesoleva töö tarvis ei tohiks liberaaldemokraatia tarvis demokraatia minna liberalismiga vastuollu ega hakata selle üle domineerima ning samal ajal on oluline, et liberaaldemokraatia sünteesi oleks reaalsust kajastav ega süübiks liialt väärtustesse. Tänu sellele saab demokraatiat empiiriliselt mõõta ja uurida, mis on selle töö jaoks hädavajalik. Lahenduse selleks pakub protseduuriline demokraatiateooria, milles täpsemalt toetun

polüarhia teooriale. Alternatiiviks on läheneda demokraatiale kui elulaadile või institutsioonidele, aga need ei vasta ülal seatud kriteeriumitele. Järgnevalt põhjendan, miks protseduuriline demokraatiateooria on selles uurimuses parim ja miks teised seda ei ole ning miks protseduurilises demokraatiateoorias peaks keskenduma polüarhiale.

1.1.2.1 Demokraatia kui protseduur

Protseduuriline demokraatiateooria keskendub kas sellele, kuidas rahvas osaleb poliitikas, milline see osalus peaks olema või tegelikult on, ja sellele, kuidas võimukandjad oma positsioonile saavad. Ükski olulisem teoreetik ei pea demokraatlikuks sellist korda, kus rahvast kuidagi ei kaasata ja võimukandjaid ei valita. Protseduuriline demokraatia teooria on antud kriteeriumite juures parim valik liberaaldemokraatias, see võimaldab demokraatiat selgepiirilisel ja mõõdetaval defineerida.

Protseduurilise demokraatiateooriaga üritati demokraatia teooria vabastada eba-praktilistest normatiivsetest väärtustest. Argumentatsioon ehitati üles „klassikalise demokraatiateooria“ kriitikale. „Klassiklaine teooria“ tähtsustas väidetavalt väärtusi nagu üldine hüve ja huvi ning enamuse otsustamine ehk rahva võim ning selle alla koondati nii antiik- kui ka valgustusaegseid autoreid. „Klassikalist teooriat“ kritiseerides leiti, et „otsustamine“ tähendab ainult eelnevalt esitatud küsimusega nõustumist või mitte nõustumist ning „enamus“ tähendab enamust aktiivsetest osalejatest, mitte kogu rahvast (Schmitt 2004). Samuti nenditi, et utilitaristlikku üldist hüve ei ole olemas, sest see tähendab igaühe jaoks erinevat asja ja seega ei ole üldine (Schumpeter 2002). „Klassikalise teooriaga“ käivat käsikäes otsene demokraatia või suur osalus, mis oli samuti kriitika all. Lahendusena pakuti välja protseduuriline demokraatiateooria. Selle järgi seisneb demokraatia ainult valimise ja esindamise protseduuris, mitte selles, kas saavutatakse üldist hüve või teostatakse rahva võimu.

Protseduurilise demokraatia teoreetikud nägid suures osaluses ohtu stabiilsusele. Teooria üks algataja Schumpeter (2002) nägi Weimari vabariigi osalusdemokraatia läbikukkumist kui head näidet, miks „klassikalisest teooriast“ lähtumine on riigi stabiilsusele ohtlik. Tema teooria järgi on demokraatia eri gruppide vaba konkurents vabade häälte pärast, et saada otsustavatele kohtadele. See on eliidikeskne teooria, kus rahvas valib erinevate gruppide vahel, keda nad eelistavad juhtidena näha. Demokraatia nõuab selle järgi üldist valimisõigust, vabasid valimisi ning valitavate konkureerimise tingimuste võrdsust. Tänu sellele valitsevad, vaid need, kellel on selle vastu huvi ja rahva toetus, ning valimas käivad ainult need, kellel poliitika vastu huvi on, sest see ei ole kohustuslik. Liiga suur osalus on

stabiilsusele ohtlik, sest tekitab liiga palju erinevaid arvamusi, millest osaluse suurenedes üha enamad on režiimivastased.

Protseduuriline teooria ei ole suutnud oma algset eesmärki ehk „väärtustevaba“ teooriat luua ja see selle alus on kaheldav. Kui arvestada, et protseduuriliste teoreetikute eesmärgiks oli tagada stabiilsus ja totalitarismi vältimine, siis ei saa öelda, et need teooriad oleksid väärtusvabad, sest ka need on väärtused. Võrreldes nende väärtustega, mille vastu teoreetikud olid, on uued aga realistlikumad. Protseduurilise teooria alus on vale selle tõttu, et kritiseeritud „klassikalist demokraatiateooriat“ ei ole ühtse teooriana olemas olnud. See on meelevaldne süntees erinevatest teooriatest ja arvamustest, mida pole ükski süüdistatav autor ühtselt välja käinud. „Klassikalise teooria“ müüdi loomise eesmärk oli sellele vastanduda ja näidata nii oma loodavat teooriat loogilisemana ja vastuvõetavamana (Pateman 1970). Üks enimkritiseeritud klassikuid on Rousseau, kes küll leidis, et ideaalne riik oleks materiaalselt võrdsetest talupoegadest koosnev otsese demokraatiaga linnriik, aga tunnistas, et mujal kui linnriik selline süsteem ei toimiks ja reaalselt on esindusdemokraatia asjalikum. Seega isegi Rousseau kritiseeris sisuliselt „klassikalist demokraatiateooriat“. Nii muutub kogu minimalistlike protseduuriliste demokraatiateooriate alus ehk „klassikalise teooria“ kriitika kaheldavaks. See ei pruugi aga tähendada, et nn uued teooriad oleksid ise automaatselt sisutühjad.

Üks võimalus segaseid väärtusi ja normatiivsust vältida on „demokraatia“ sõnast loobuda ja kirjeldada toimuvat valitsemiskorda sellisena nagu see toimib, mitte milline see peaks või ei tohiks olla. Dahl (1989) kirjeldas tänapäeva „demokraatlikke“ süsteeme kui polüarhiaid, kus toimub pidev konstruktiivne konflikt erinevate vaadete vahel ehk valitseb vaatepunktide paljusus. Polüarhial on seitse kriteeriumi: (1) valitsemisotsuseid võtavad vastu valitud ametnikud, (2) kes vahetuvad rahumeelselt suhteliselt sagedastel, ausatel ja vabadel valimistel; (3) riigis on üldine valimisõigus ja (4) õigus kandideerida; (5) kodanikel on tagatud eneseväljendusvabadus, (6) kättesaadavad alternatiivsed infoallikad ja (7) ühinemisvabadus rahumeelsete ühendustega. (Samas: 233) Ka Dahli teooria järgi juhivad riiki eliidid, aga neid saab rahvas kontrollida valimiste ajal valides või valimistevahelistel ajal erinevatel viisidel neile survet avaldades (survegrupid, protestiaktisioonid, ajakirjandus). Rahvas näitab oma eelistust ühele või teisele vaatele. Kuna kõigil on võrdne õigus poliitikat mõjutada, ollakse poliitiliselt võrdsed. Samas eeldab polüarhia ka, et vähemalt juhtide seas on mingid ühised väärtusnormid. Tänu sellele püsib süsteem stabiilsena.

Polüarhiasse on tavaliste valimisprotseduuride kõrvale lisatud ka valimistevahelise arutlemise element. Arutleva demokraatia (Habermas 1994) protseduuris loob seadusi riik,

mitte rahvas otse, aga neid arutatakse rahva seas, väiksemas grupis ja oma peas läbi. Tänu sellele peaksid otsused olema arusaadavad ja kaalutletud. Arutlev demokraatia peaks liberalismi kaitsma, sest laseb rahval poliitikas enda huvide eest kaasa rääkida ja samal ajal austab nende isiklikku ruumi. Habermasi arutlev demokraatia ja Dahli poliüarhia on üsna sarnased selle poolest, et mõlemad peavad vajalikuks esindusprotseduuri ja poliitilisi eliite ning ülejäänud inimeste õigust otsustamise juures kaasa rääkida. Samas keskendub arutleva demokraatia teooria põhiliselt arutluse toimumisele, mitte niivõrd kogu demokraatliku valitsemise protseduurile, ja seega ei pööra ma siin sellele põhjalikumalt tähelepanu.

Seega on poliüarhia liberaaldemokraatia empiiriliseks uurimuseks sobivaim demokraatia vorm. See hoiab liberalismi tänu garanteeritud isikliku ruumi puutumatusel ning lubab rahval valitsemises ka kaasa rääkida, et enda seisukohti kaitsta. Samuti on kõik poliüarhia detailid piisavalt empiiriliselt tajutavad, et neid mõõta.

1.1.2.2 Alternatiivsed lähenemised demokraatiale

Demokraatiat võib mõista ka teisiti kui protseduuri, aga liberaaldemokraatia empiirilise uurimise kontekstis ei ole need nii head variandid. Üks võimalus on näha demokraatiat kui elulaadi. Selle teoreetilise suuna järgi seisneb demokraatia ühiskondlikus läbikäimises. Inimesed suhtlevad samadel demokraatlikel alustel alates rohujuuretasandist kuni riigi tasemeni või kõrgemalegi välja. Demokraatiat iseloomustavad siin inimeste võrdsus, vabadus ja kodanikualgatus. Ühiskond on demokraatlik, kui inimesed on riigist sõltumatud, võrdsed ning kogukondlikult ja poliitiliselt aktiivsed (Tocqueville 1995; Putnam 2008).

Demokraatliku eluviisi lähenemine koondab vastukäivaid väärtusi. Demokraatlik elulaad tähtsustab inimeste võrdsust, aga liigne võrdsusele keskendumine hakkab vähendama vabadust ehk see saab ohuks liberalismile (Schmitt 2008). Seega tuleb leida kahe vahel kompromiss (Mouffe 1999; 2000). Kui demokraatia on inimeste mõttelaad või kogukonnaelu iseseisev korraldamine, on seda universaalselt võimatu empiiriliselt uurida. Selline demokraatiakäsitlus ei ütle otseselt midagi riigi tasandi demokraatia kohta, millel on kindlasti ühiskonnale mõju. Protseduurilises mõttes käib demokraatlikule elulaadile keskendumise lähenemine käsikäes osaleva või otsese demokraatiaga. Riigi tasemel osalevat ega otsest demokraatiat aga peaaegu eranditult tänapäeval ei rakendata. Need eeldavad, et inimesed saavad, tahavad ja oskavad adekvaatselt riigi otsustusprotsessis osaleda. Praeguste territoriaalselt suurte ja rahvarohkete riikide puhul on see aga võimatu. Seega liberaaldemokraatia

kvantitatiivses uurimuses ei maksa liberalismi siduda demokraatiaga kui ühiskonna elulaadiga.

Teine alternatiivne lähenemine demokraatiale on kui institutsioonidele. See on juriidilis-poliitiline lähenemine, mis uurib seda, kuidas riigi demokraatlikeks peetavad institutsioonid nagu üksteisest sõltumatud parlament, kohus ja valitsus formaalselt toimivad ning millised poliitilised õigused riigi kodanikel on ja kuivõrd neid kaasatakse riigi valitsemisse. Sellistes teooriates jälgitakse põhiliselt põhiseadusliku korra ülesehitust. Puhtalt institutsionaalseid teooriaid peetakse tänapäeval pigem aegunuiks, sest ei suuda arvestada reaalselt toimivate poliitiliste protsessidega. Küll aga tuleb institutsionaalsete eripärade mõju arvestada nii protseduurilises kui elulaadlikus demokraatia teoorias. Ainult põhiseaduse demokraatlikkus ei suuda ühiskonna ja protseduuride demokraatlikkust tagada. Samuti ei pruugi demokraatlikud institutsioonid tagada tõhusat liberalismi kaitset. Selle tõttu ei tasu liberaaldemokraatia uurimise juures lähtuda teooriatest, kus demokraatia määrab institutsioonide demokraatlikkust.

1.1.3 Liberaaldemokraatia

Liberalismi ja demokraatiat on võimalik ilma omavahelise konfliktita ja empiirilisel uuritavalt ühildada. Kui demokraatiat mõista kui protseduuri, tähendab liberaal-demokraatia valitsemiskorda, kus on garanteeritud isiklik ruum ning mille poliitiline otsustusprotsess põhineb rahva ausal ja võrdsel esindajate valimisel ning rahva arutlusse kaasamisel. Arutlus muudab inimesed poliitiliselt pädevamateks ja annab lisadimensiooni riigi kontrollimiseks valimiste kõrval. Sellise sünteesina saab liberaaldemokraatiat empiirilises uurimuses rakendada, sest demokraatia hoiab liberalismi ning liberaaldemokraatia on mõõdetav ja piisavalt tõepärane.

1.2 Poliitiline toetus

Teiseks võtmetähtsusega mõisteks selles töös on poliitiline toetus. Käesoleva peatüki eesmärk on selgitada, mis see on ja millest see koosneb. Seejärel keskendun täpsemalt kriitiliste kodanike teooriale ja märgin, et selle välja töötamise käigus on vähe tähelepanu pööratud demokratiseeruvatele riikidele ja indiviidide demokraatia kontseptsioonidele.

Poliitiline toetus on üks enamuuritud valdkondi poliitilise kultuuri juures. Teooriaid, mida see tähendab, mille kohta see käib, milles see väljendub, mida see põhjustab ja millest see põhjustatud on, on palju erinevaid ja isegi vastukäivaid, aga ühel meelel ollakse selles, et iga režiim vajab püsimiseks poliitilist toetust. Olulisimaks poliitilise toetuse uurimisteenaks on kujunenud demokraatliku valitsemiskorra toetus. Viimasel ajal on uuritud uue võimaliku demokraatia kriisi teket alates 20. sajandi lõpust. Poliitilist toetust mittedemokraatlikes režiimides on võrdlemisi vähe uuritud.

Poliitiline toetusel on mitu dimensiooni. Inimesed võivad toetada ühte poliitilise süsteemi osa, aga teist mitte. Poliitilise toetuse teooria käigus on välja käidud mitu erinevat jaotust, millest poliitiline toetus koosneb. Tabel 1-s toon välja erinevaid lähenemisi poliitilise toetuse dimensioonidele. Üldiselt jagunevad need kogukonnaks, režiimiks ja poliitilisteks tegutsejateks, aga erinevad autorid jagavad neid veel omakorda alajaotusteks.

Tabel 1: Poliitilise toetuse erinevad teoreetilised dimensioonid

	Lipset 1960	Easton 1965; 1975	Norris 1999a	Dalton 2004	Fuchs 2007
kogukond		poliitiline kogukond	poliitiline kogukond	poliitiline kogukond	
režiim	legitiimsus	režiim (väärtused, tavad, institutsioonid)	alusväärtused toimimine institutsioonid	alusväärtused tavad ja protseduurid institutsioonid	demokraatlikud väärtused demokraatlik toimimine
poliitilised tegutsejad	efektiivsus	poliitilised tegutsejad	poliitilised tegutsejad	poliitilised tegutsejad	poliitilised tegutsejad

Käesolevas töös keskendun ainult režiimi toetusele ja seda fuchsilikus (Fuchs 2007) võtmes. Töö eesmärk on võrrelda liberaaldemokraatlikke väärtusi (demokraatlikud väärtused) ja riigi tegelikku liberaaldemokraatlikku taset (demokraatlik toimimine) ning kõrvutada neid indiviidi üldise režiimiga rahuloluga. Seega ei ole otstarbekas lähtuda teooriatest, mis liberaaldemokraatlikke väärtusi ja selle tegelikku taset ei erista või jagavad režiimi toetuse kolmeks dimensiooniks. Jääb küll arusaamatuks, miks Fuchs piirdub ainult demokraatliku režiimiga, samade dimensioonidega saaks väga hästi ka mittedemokraatlikke riike analüüsida, sest liberaaldemokraatlik ideaal on levinud ka mittedemokraatiates (Dalton *et al.* 2007a; b). Seetõttu peaks seda jaotust saama kasutada ka demokratiseeruvate riikide juures.

1.2.1 Kriitilised kodanikud

Viimasel ajal levinud režiimi ja poliitiliste tegutsejate toetuse vähenemises nähakse ohtu. Sellele 20. sajandi keskel alanud protsessile keskendub uuem poliitilise toetuse kirjandus. Demokraatiat kui väärtust hinnatakse endiselt kõrgelt (Norris 1999a). Kuid inimeste ootused erinevad sellest, mida režiimid ja poliitilised tegutsejad pakuvad. See vahe soovitud ja tegeliku demokraatia vahel on demokraatia defitsiit (Norris 2011), mis põhjustab rahulolematust demokraatia toimimisega. Püsiv rahulolematuse ja usaldamatus võib viia poliitilise osaluse, parteide pooldajate arvu ja seaduskuulekuse vähenemiseni (Dalton 2004: 11-12). Nii viib demokraatias pettumine inimesed poliitikast ja riigist kaugemale. Pikemas perspektiivis kardetakse sellise demokraatia kriisi teket nagu maailmasõdade vahel juhtus. Norris (1999a) keskendus oma analüüsis ainult konsolideerunud demokraatiatega arenenud riikidele. Demokraatia defitsiidi mõju kinnitavad uuemad arengud samades riikides (Dalton 1999), USA-s (Dalton 2004), Rootsis (Holmberg 1999), Saksamaal (Fuchs 1999) ning postkommunistlikus Euroopas (Mishler ja Rose 1999; Klingemann 2013; Lühiste 2013).

Siiski on teoreetikud optimistlikud. Demokraatia defitsiiti nähakse veana, mida parandades suudetakse demokraatiat inimestele meelepärasemaks ja üldiselt paremaks muuta. Demokraatiat toetavad, aga režiimi tööga mitte rahul olevaid inimesi nimetatakse kriitilisteks kodanikeks (Norris 1999a). Kriitilised on nad selles mõttes, et kritiseerivad olemasolevat mitterahuldavat režiimi ja läbi selle parandavad demokraatiat. Rahulolematud inimesed üritavad poliitilist süsteemi muuta ja seega osalevad poliitikas rohkem kui rahulolevad inimesed. Samas on oht, et need inimesed ei kasuta osalemiseks konventsionaalseid vahendeid nagu valimisi ja arutelu, vaid protestipoliitikat nagu demonstratsioone, peticioone või isegi vägivalda. Režiimi jaoks on igasugune toetuse puudumine ohuks aga demokraatlikule riigile on vaja kriitilisi kodanikke, et mitte stagneeruda.

Samas ei jaga kõik optimismi. Konsolideerunud demokraatiaid uurivad teoreetikud saavad olla rahulolematute demokraatide suhtes optimistlikud, sest ei ole erilist põhjust karta, et need riigid demokraatiast loobuksid. Demokratiseeruvates riikides on aga esmane rahulolu režiimi püsima jäämiseks kriitiline (Mishler & Rose 1999). Seega on nendes riikides režiimi poliitilise toetuse tagamine eksistentsiaalselt oluline.

1.2.2 Toetust mõjutavad tegurid

Küsimusele, mis määrab kriitilise kodaniku rahulolematuse, ei ole leitud ühtset ja põhjanevat vastust. Põhjuseid võib olla mitmeid, aga palju tugevaid konkreetseid seletusi ei leidu. Laiahaardelisemad seletused nagu postmaterialistlike väärtuste levik või kogemus seletavad toetuse muutust paremini. Need koondavad endasse aga mitmeid mõjutajaid, mille mõju üksi on keeruline jälgida.

Üks levinud võimalikest põhjustest on majandusedu, aga arenenud riikides ei ole sellel ühesuunalist mõju. Rikastes riikides nagu Rootsis (Holmberg 1999) ja Lõuna-Koreas (Rose *et al* 1999) poliitiline toetus vähenes, kui riigi majandusel läks halvasti. Postkommunistlikus Aserbaidžaanis (Klingemann 2013) rahulolu kasvas võrreldes teiste postkommunistlike riikidega märgatavalt kiiremini, kui riigi majandus kolmekordistus kümne aastaga. See näitab, et majanduskasvul on rohkem mõju kui majandustasemel. Uutes demokraatias hinnatakse sageli režiimi selle majandusarengu põhjal (Mishler & Rose 1999). Ei ole selge, kas majanduskasv jääb alati oluliseks režiimi toetamise põhjuseks ning isegi tähtsustub demokraatia vananemisega (Kotzian 2010) või on majandusel riigi rikkuse suurenedes üha vähem mõju poliitilisele rahulolule (McAllister 1999; Dalton 2004; Lühiste 2013). Uutes demokraatias (Posner & Simon 2002; Bernhard *et al.* 2003) ja mittedemokraatias (Kotzian 2010; Rose *et al.* 2011) on aga majandusedul oluline mõju. Seega ei ole päris selge, mis mõju majandusel ja majandusarengul on arenenud riikides, aga demokratiseeruvates riikides ja mittedemokraatias on majandusel kindlasti oluline mõju poliitilisele toetusele.

Majandusest paremini suudab režiimiga rahulolu mõjutada postmaterialistlike väärtuste omaksvõtt. Arenenud riikides on postmaterialistlike väärtustega inimesed rohkem poliitiliselt rahulolematud kui materialistid (Inglehart 1999; Dalton 2004). See seletab, miks nendes riikides on vaatamata rikkusele suur rahulolematuse. Postmaterialistide jaoks väheneb majandusarengu mõjujõud (Kotzian 2010). Postmaterialistide juures tuleb ka tähele panna, et see ei seleta nii tugevalt rahulolekut kuivõrd demokraatia pooldamist. Postmaterialistlike mittedemokraate on väga vähe (Klingemann 2013: 18). Väärtused suudavad arenenud

riikides seletada rahulolematust, arengumaades on liiga vähe postmaterialiste, et selle alusel usaldusväärselt seost leida.

Institutsioonidel võib samuti oma roll olla seletamaks poliitilise toetuse langemist. Eriti suur vahe ilmneb majoritaarse ja proportsionaalse valimissüsteemi vahel. Majoritaarses süsteemis on kaotajad pea eranditult rahulolematud režiimiga, aga proportsionaalses süsteemis nii suurt vahet võitjatega ei ole (Norris 1999b). See võib tuleneda sellest, et majoritaarses süsteemis lülitatakse kaotajad poliitilisest otsustusprotsessist välja, aga proportsionaalses süsteemis on kaasamise võimalus suurem, sest parlamendil on suurem voli ja valitsuskoalitsioon võib muutuda. Lisaks on proportsionaalses süsteemis keerulisem määratleda kaotajat, sest näiteks parlamenti vaid napilt pääsemine võib ühe partei jaoks olla võit, aga teise jaoks kaotus. Valimissüsteemid ei saa põhjustada ka pikaajalist rahulolematuse trendi, sest järgmistel valimistel võivad kaotajad ja võitjad vahelduda. Samuti eeldab rahulolematute kaotajate olemasolu, et on olemas veel rohkem rahulolevaid võitjaid kui võitjateks lugeda enamusvalitsuse liikme toetajaid.

Neljandaks, oluliseks toetuse suurendajaks on aeg ja kogemus. Kuigi aeg ise ei muuda midagi, paneb režiimi püsimine ja sellega harjumine inimesi režiimi rohkem toetama. Aja jooksul toimuvad sündmused suurendavad või vähendavad poliitilist toetust. Näiteks USAs tõusis režiimi toetus 1990ndate alguses ja vahetult peale 11. septembri terrorirünnakut aastal 2001 (Dalton 2004: 46-47). Režiimiga rahulolu ja üldine demokraatia toetamine tõuseb uutes demokraatias, kui uus režiim suudab oma püsivust tõestada (Klingemann 2013). Ka mittedemokraatlikul Venemaal on režiimiga rahulolu alates 1999. aastast alates järjepanu kasvanud, kuigi demokraatiat peetakse endiselt parimaks valitsemisviisiks (Rose *et al.* 2011). Selle üheks põhjuseks on võrdlus eelneva kogemusega. Venemaa oli selleks ajaks selja taha jättnud Nõukogude Liidu lagunemisega kaasnenud allakäigu ja asus kiirele arengule. Uutes demokraatlikes režiimides määrab toetuse olulisel määral, kui represseerivne oli eelmine režiim. Mida hullem oli eelmine režiim, seda rohkem loodetakse uuel ja ollakse valmis seda toetama (Mishler & Rose 1999). See on „mesinädalate“ (Jackson ja Rosberg 1982: 38) aeg, mil uut režiimi ei kritiseerita. Hiljem hakatakse režiimi hindama võrdluses selle esimeste aastatega (Mishler & Rose 1999). Sellisel juhul võidakse režiimis jällegi pettuda, kui see ei suuda inimeste lootustele vastata. Nii juhtus näiteks ida-sakslastega taasühinenud Saksamaal, kui riik ei suutnud Ida-Saksamaad kiiresti Lääne-Saksamaaga samale tasemele aidata (Fuchs 1999).

Kokkuvõtvalt, demokraatia toetamine üldises mõttes on levinud üle maailma. Alates 20. sajandi lõpust on konsolideerunud demokraatias vähenenud toetus režiimile ja poliitilis-

tele autoriteetidele. Seda põhjustavad muu seas majanduskasvu aeglustumine ja post-materialistlike väärtuste omaksvõtt. Uutes demokraatides ja mittedemokraatides on majandusedul suurem mõju. Kolmandaks oluliseks määrajaks on kogemus. Kui olemasolev režiim on parem kui see, mida on viimati kogetud, võib eeldada suuremat rahulolu. Samas on demokraatia toetust uurides vähe tähelepanu pööratud sellele, mida inimesed selle all mõistavad.

1.3 Demokraatia kontseptualiseerimine indiviidi tasandil

Kolmas selle töö võtmetähtsusega mõiste on demokraatia kontseptualiseerimine indiviidi tasandil. Sageli võetakse demokraatia kontseptsiooni kui antut. Otsitakse põhjuseid, miks inimesed on või ei ole rahul selle demokraatiaga, milles nad elavad. Nii järeldatakse, et rahulolematuse põhjused tulenevad väljastpoolt. Sellise meetodi juures ei arvestata inimese enda arusaama, milles demokraatia seisneb. Inimene ei pruugi demokraatiaga rahul olla selle tõttu, et tema nägemuses peaks demokraatia teisiti töötama, kui see, kuidas see tema riigis tegelikult töötab. Seda kinnitavad mitmed uurimused (Kornberg & Clarke 1994, Miller & Hesli 1997, Ottomoeller 1998; Powers 2001). Järgnevalt tutvustan, kuidas on demokraatia kontseptualiseerimist indiviidi tasandil erinevatel viisidel mõõdetud ning seejärel, milliseid olulisi täiendusi sellised uurimused on pakkunud poliitilise toetuse teooriasse.

1.3.1 Demokraatiale omistatav tähendus

Demokraatia kontseptualiseerimist indiviidi tasandil on põhiliselt uuritud arengumaades. Oluline põhjus selleks võib olla, et konsolideerunud demokraatias ei ole piisavalt varieeruvust inimeste demokraatiakontseptsioonis, suur enamus on liberaal-demokraatlikud. Teine põhjus võib olla see, et poliitilise toetuse teooria on üles ehitatud konsolideerunud demokraatiate andmetele ja ei pruugi olla laiendatav arengumaadele. Näiteks Aafrikas ei ole kriitilised kodanikud kõige aktiivsemad, nagu kriitiliste kodanike teooriast järeldada võiks, vaid jäävad hoopis passiivseks (Doorenspleet 2012). Teoreetikud küll kurdavad, et nad ei ole suutnud kaasata arengumaide (Norris 1999a) või arvestada individide erinevate arusaamadega, mida demokraatia endas kätkeb (Klingemann 2013:6), aga reaalseid samme nende murede lahendamiseks ei ole nad, väheste eranditega, teinud.. Keskendumine demokraatia kontseptualiseerimisele arengumaades aitab poliitilise toetuse teooriat oluliselt täiustada. Tänu sellele täiustatakse poliitilise toetuse teooriat arengumaade andmetega ning täpsustatakse demokraatia individuaalsel tasandil kontseptualiseerimise mõjusid. Selle peatüki eesmärk on näidata mõnda võimalikku lahendust, mida demokraatia kontseptualiseerimise uurimiseks arengumaades on kasutatud. Seejärel tutvustada ka, miks on demokraatia kontseptualiseerimist indiviidi tasandil oluline uurida.

Ühe levinud meetodina jagavad teoreetikud inimesed nominaalsetesse gruppidesse selle alusel, kes mida demokraatia juures tähtsustab (tabel 2). Kogu uurimisteema teenäitajateks peetakse Brattoni ja Mattest (2001a; b). Nad analüüsisid Afrobaromeetri küsitluste põhjal, kas Aafrikas nähakse demokraatiat kui eesmärki omaette või kui kõigest vahendit hüvede saavutamiseks. Nad järeldasid, et demokraatia ongi aafriklaste seas eesmärk, sest

sellele on jätkuvalt suur toetus, kuigi hüvesid ei suudeta pakkuda. Olulisimaks hinnatakse poliitiliste õiguste garanteerimist. Dalton *et al.* (2007a; b) eristasid protseduurilist, vabaduste- ja õigustepõhist ning majandusliku ja sotsiaalse heaolu põhist lähenemist demokraatiale ja leidsid, et enim samastatakse demokraatiat vabaduste ja õigustega. Demokraatia kontseptualiseerimist on palju uuritud ka Ladina-Ameerika andmete põhjal. Moreno (2001) leidis, et nii Costa Ricas, Mehhikos kui Tšiilis (viimast kinnitab Goodman 2001) mõisteti demokraatiat enim kui vabadust ja võrdsust, mitte kui protseduuri, valitsusvormi, heaolu ega õigusriiki. Baviskar ja Malone (2004) eristasid demokraatia definitsiooni juures vahendeid (protseduurid, vabadused ja õigused) ja eesmärgi (hüved). Nii eristati, millised inimesed ootavad demokraatialt materiaalseid hüvesid, ja millised seda ei tee. Tulemuseks oli, et eesmärgi tähtsustavad inimesed on pigem kõrgema sissetulekuga, haritumad, vanemad ja mehed ning et demokraatia kui eesmärkide tähtsustamine käib käsikäes autoritaarsuse vastasusega. Nimetatud uurimused on olnud sunnitud piirduma nominaalse mõõtmistäpsusega, mis võimaldab teha ainult üldiseid järeldusi. Nimetatud teooriatest järeldub, et valdavalt kontseptualiseerivad arengumaades inimesed demokraatiat läbi liberaal-demokraatliku valitsemiskorra, mitte hüvede.

Tabel 2: Indiviidide demokraatia kontseptualiseerimise teemade nominaalsed jaotused

	Bratton & Mattes 2001b	Moreno 2001	Baviskar & Malone 2004	Dalton <i>et al.</i> 2007a; b
Demokraatia	loomuomane	valitsusvorm	vahendid	protseduurid
kui valitsemis-	(eesmärk	protseduurid		
kord (liberaal-	omaette)	õigusriik		vabadused ja
demokraatia)		vabadus ja		õigused
		võrdsus		
Demokraatia	instrumenta-	heaolu	eesmärgid	majanduslik ja
kui hüved	listlik			sotsiaalne heaolu

Teine levinud meetod demokraatia kontseptualiseerimist vaadata peale temaatilise eristuse on uurida ka, kui põhjalikult demokraatiat defineeritakse. See annab nominaalse skaala kõrvale ordinaalse. Miller ja Hesli (1997) uurisid, mida eliit ja nn mass postkommunistlikus Ukrainas ja Venemaal demokraatialt ootavad ja kas toetavad seda.

Tulemustena leidsid nad, et eliit tähtsustab demokraatia juures enim õigusriiki ja tavainimesed vabadusi. Lisaks leiti, et mida mitmekülgsemalt osatakse demokraatiat kontseptualiseerida, seda enam peetakse seda vajalikuks. Canache (2012) leidis sarnaselt eelnevatele autoritele, et Ladina-Ameerikas mõeldakse demokraatiast kui vabadustest ja õigustest. Sellele lisaks, kui inimene suudab demokraatiale definitsiooni pakkuda, siis ta suurema tõenäosusega toetab seda ja osaleb selles. Sellel ei olnud olulist vahet, kui põhjalikult suudeti demokraatiat kontseptualiseerida. Viimast on kinnitatud ka aafrikaste seas (Mattes ja Bratton 2007). Samas on märgitud ka, et demokraatia defineerimise põhjalikkusel ei ole olulisust. Carrióni (2008) järgi defineeritakse Ladina-Ameerikas demokraatiat kõige enam läbi sõnade „väljendusvabadus“ ja „vabadus“, aga kõikide vastanute seas oli demokraatia nõudlus sarnane ja demokraatia defineerimise oskus seda ei mõjutanud.

Kokkuvõttes, indiviidi tasandi demokraatia kontseptsiooni on uuritud nii teemade kui sisukuse põhiselt. Nominaalne täpsus on isegi sisukamaid tulemusi pakkunud, sest ordinaalse mõõtmistäpsusega suudetakse eristada inimesi vaid dihhotoomselt selle alusel, kas nad oskavad demokraatiale definitsiooni pakkuda või mitte. Definitsiooni põhjalikkus ei ole oluliseks osutunud. Isegi demokraatia defineerimise oskus ei pruugi mõjutada demokraatia nõudlust. Samas ei tohiks ka nominaalse täpsusega rahulduda, sest uutes demokraatiates kiputakse demokraatia mõistet autoritaarsete elementidega segama (Fuchs 2007: 167). See tähendab, et indiviidide demokraatia kontseptualiseerimist peaks uurima põhjalikumalt kui märksõnadega nagu vabadus või heaolu, et saada aru, mida inimesed demokraatia all silmas peavad. Käesolevas töös üritan avada liberaaldemokraatlikkuse indiviidi tasandil toetamise mõju.

1.3.2 Demokraatia kontseptualiseerimist mõjutavad tegurid

Kogu maailmas tähendab vähemalt pooltele inimestele demokraatia kas õigusi ja vabadusi või demokraatlikke protseduure, sotsiaalse heaoluna demokraatiat eriti ei mõisteta (Dalton *et al.* 2007a; b). Seega tundub liberaaldemokraatia olevat universaalne väärtus, mis on enamuse poolt arusaadav ja soovitud. Sellest on aga oluline aimu saada, kas leidub mingeid süsteemseid mõjutajaid, miks inimesed demokraatiat mõistavad nii nagu nad seda teevad, eriti kui sellest oleneb poliitiline toetus. Ma keskendun majandusele, demokraatia kogemusele, haridusele ning sotsiaaldemograafilistele muutujatele.

Üks põhjendus, miks inimesed demokraatiat erinevalt mõistavad, võib olla majandus. Võiks arvata, et vaesemad inimesed loodavad demokraatialt materiaalist heaolu saada. Pigem on leitud, et selle mõju pole oluline (Baviskar & Malone 2004; Dalton *et al.* 2007a; b; Mattes

& Bratton 2007). Majandusel võiks olla ka mõju sellele, kas inimene on pigem liberaalne või illiberaalne, aga siingi pole ühesuunalist seost kokkuvõttes leitud (Powers 2001, aga Carrión 2008). Seega majandusel ei tundu selget mõju demokraatia kontseptualiseerimisele olevat.

Teiseks kontseptualiseerimise mõjutajaks võib olla demokraatia kogemus. Demokraatia kogemusel on oluline mõju kontseptualiseerimisele, see aitab demokraatiat paremini tunda (Miller & Hesli 1997; Mattes & Bratton 2007) ja paneb demokraatiat seostama vabadustega (Dalton *et al.* 2007a; b). Samas eelneva autoritaarsuse kogemusel on isegi tähtsam mõju, sest mõjutab inimesi tähtsustama liberaaldemokraatiat (Powers 2001) ja demokraatilikke protseduure (Dalton *et al.* 2007a; b). Kokkuvõttes aitab demokraatia kogemus demokraatiat paremini tunda, aga autoritaarsuse kogemus tõstab lootusi liberaaldemokraatia osas.

Lisaks kogemusele on oluline faktor haridus, aga selle mõju on mittelineaarne. Haridusel on kindlasti oluline mõju, sest õpetab, milles demokraatia seisneb (Miller & Hesli 1997, Mattes & Bratton 2007) ja mõjutab liberaaldemokraatia toetamist (Moreno 2001; Powers 2001:190; Baviskar & Malone 2004; Carrión 2008). Siiski ei ole haridus ainult demokraatiat soosiv, see tekitab ka kriitilisi kodanikke (Bratton *et al.* 1999), kes on demokratiseeruvates riikides ohtlikumad kui vanades demokraatiates. Lisaks võib kõrgharidus mõjutada demokraatia toetamisest hoopis loobuma (Bratton & Mattes 2001a). Hariduse mõju ei pruugi alati lineaarne olla. On leitud, et keskharidusega inimesed on kõige suurema demokraatia nõudlusega (Samas) ning et nad tähtsustavad demokraatia juures enim heaolu (Baviskar & Malone 2004). Seega on demokraatia kogemuse ja hariduse mõju demokraatia kontseptualiseerimisele ja toetamisele segane ja selle mõjusid peab veel kindlasti kontrollima.

Viimase demokraatia kontseptualiseerimise võimaliku mõjutajana toon välja sotsiaaldemograafia. Klassikalised sotsiaaldemograafilised näitajad ei ole üldiselt olulised. Üksikutel juhtudel on sugu osutunud oluliseks mõjutajaks (Miller ja Hesli 1997). Vanus määrab veidi rohkem. Nimelt on vanusel küll mõju liberaaldemokraatia pooldamisele, aga selle mõju on kokkuvõttes vastukäiv ja ebaselge (Moreno 2001, aga Carrión 2008). Teisi sotsiaaldemograafilisi mõjutajaid on vähem uuritud ja nende mõju pole oluline olnud. Järelikult võib sotsiaaldemograafial mingi mõju olla demokraatia kontseptualiseerimisele, aga globaalset tugevat seost ei ole näha. Seega on oluline igas uurimuses neid eraldi kontrollida.

Eelnevat kokku võttes on selge, et indiviidi tasandi demokraatia kontseptualiseerimine on poliitilise toetuse uurimise juures väga oluline, sest inimesed ootavad demokraatlikult korrald erinevaid asju institutsioonidest rikkuseni ja toetavad režiimi selle alusel, kas neile

soovitud pakutakse. Seega ei saa selle mõjust üle vaadata. Demokraatia kontseptualiseerimist mõjutavad arvatavasti omakorda mitmed faktorid, aga nende mõju on raskesti jälgitav. Ainuke mõjutaja, mille osas on konsensus, on kogemus, nii demokraatia kui autoritaarsuse kogemusel on mõju demokraatia kontseptualiseerimisele. Eelneva kirjanduse analüüsi põhjal ei saa öelda, et riigi ja isiklik majandus, haritus, vanus ega sugu määraks üheselt demokraatia kontseptualiseerimist. Need ei ole muidugi ainukesed võimalikud mõjutajad. On võimalik, et ülemaailmne või üle-Aafrikaline ja üle Ladina-Ameerikaline seos puudubki. Järelikult peab nende mõju indiviidi demokraatia kontseptualiseerimisele endiselt kontrollima.

2. Hüpotees, andmed, metodoloogia

Käesolevas peatükis lähtun eelnevast teoreetilisest arutelust ja tutvustan oma uurimuse praktilisi aluseid. Kõigepealt püstitan töö eesmärgi saavutava hüpoteesi. Seejärel tutvustan kahte andmebaasi, millel töö suuresti tugineb. Peatüki lõpetan kõikide muutujate sisu ja operatsionaliseerimise tutvustamisega.

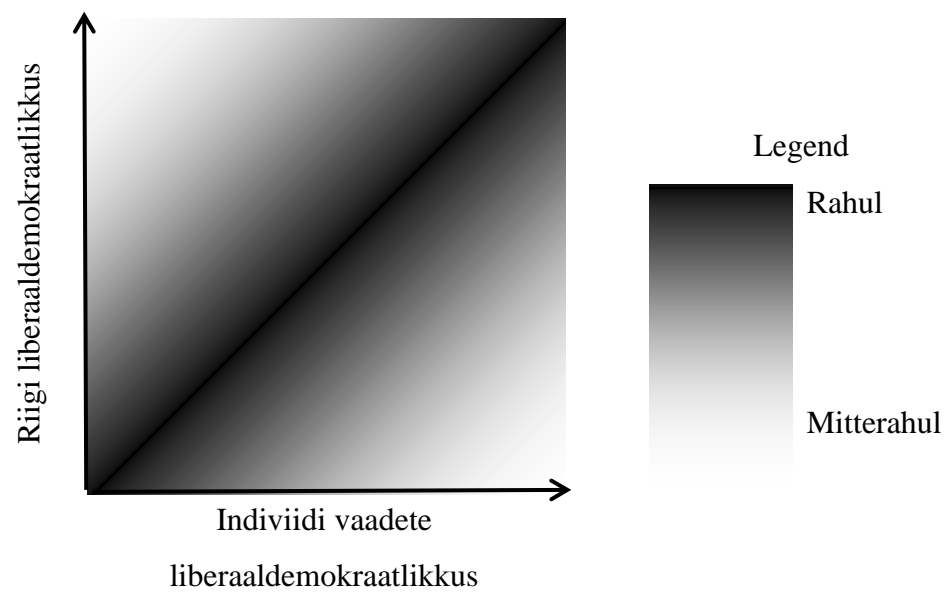
2.1 Hüpotees

Eelnevast peatükist selgus, et inimese rahulolu riigis toimiva demokraatiaga võib olla mõjutatud maailmavaatest ehk mida ta demokraatialt ootab või kuidas ta demokraatiat kontseptualiseerib. Käesolevas töös keskendun maailmavaate juures liberaaldemokraatlikkusele. Ma üritan välja selgitada, kas indiviidi valitsemiskorraga rahulolu on sõltuv sellest, mil määral individ tunnistab liberaaldemokraatlikke väärtusi ja kas need kattuvad riigi liberaaldemokraatlikkuse tasemega. Ma ootan tulemust, et individ on enim rahul valitsemiskorraga, mis vastab tema vaadetele. Ma keskendun demokratiseeruvatele riikidele, sest neid on poliitilise toetuse teooriates ja empiirilistes uuringutes sageli tähelepanuta jäetud ning lisaks on seal oodata suuremat individide vaadete ja riikide liberaaldemokraatlikkuse varieeruvust kui konsolideerunud demokraatiates.

Selle põhjal püstitan järgmise hüpoteesi:

H: Mida suurem on erinevus indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse määra vahel, seda vähem on individ valitsemiskorraga rahul.

See tähendab, et inimene peaks olema rahul oma riigis toimiva valitsemiskorraga, kui tema vaated on lähedased tegelikule olukorrale. Seega oletan, et liberaaldemokraatlikes riikides on kehtiva korraga enim rahul liberaaldemokraatlike vaadetega inimesed ja autoritaarsemates riikides autoritaarsemate vaadetega inimesed (joonis 1).

Joonis 1: Indiviidide rahulolu hüpoteetiline jaotus indiviidide vaadete ja riikide liberaaldemokraatlikkuse määra alusel

2.2 Ülevaade kasutatavatest andmestikest

Käesolev uurimus baseerub kahel andmestikul: Afrobaromeetri (AB) viies küsitluslaine ja Freedom House'i (FH) „Freedom in the World“. AB on sõltumatu Aafrika elanike majanduslikke, poliitilisi ja ühiskondlikke teemasid käsitlev projekt. Seda juhivad mitme Aafrika riigi instituudid ja Michigani ülikooli politoloogiaosakond. AB korraldab tsükliliselt standardiseeritud küsitlusuuringuid tänaseks 35 riigis. AB ei vii küsitlusi läbi küsitlejatele ohtlikes diktatuurides ja kodusõjas olevates riikides. Seega keskendub AB põhiliselt demokratiseeruvatele riikidele, millest FH järgi on 9 vabad, 19 osaliselt vabad ja 7 mittevabad. Tänu sellisele valimile saab hästi võrrelda erinevate liberaaldemokraatia tasemete mõju valitsemiskorraga rahulolule. Minu valimist jäävad välja kaks mittevaba riiki Etioopia ja Sudaan, sest nende küsitluste tulemusi ei olnud analüüsi tegemise ajaks veel kättesaadavaks tehtud.

AB esimese ringi küsitlustega alustati 1999. aastal. Tänaseks on viies küsitluslaine lõppenud (küsitlused läbi viidud aasatel 2011–2013) ja kuues alanud, kuid kahjuks ei ole veel kätte saadav viienda laine küsitluste kokkukoondatud andmed. Nii olen sunnitud üksikud küsitlused ise koondama. Igas riigis küsitletakse 1200 või 2400¹ vastajat, kes on üldtunnustatud juhuvalimite meetodite abil valitud. Küsimustikud koosnevad umbes sajast küsimusest.

Keskendun AB-le, sest sellel on mitmed eelised teistes riikides läbiviidavate küsitluste ees. Esiteks annab AB kõige täpsema pildi inimese vaadete liberaaldemokraatlikkusest. Teistes baromeetrites mujal maailmas ja World Values Surveys küsitakse demokraatia kontseptualiseerimise kohta lahtise küsimusega või süüvitakse sellesse vastusevariantidega küsimustega ainult pinnapealselt. AB küsimused katavad ära kõik olulisemad liberaaldemokraatia indikaatorid. Teiseks on Aafrikas suur varieeruvus riikide vabaduse tasemes, jõukuses, traditsioonides jm, mis lubab efektiivselt kaasata kontrollmuutujaid. Seega on AB parim valik antud uurimisteema käsitlemiseks.

AB-le on ette heidetud ingliskeelse Aafrika ületähtsustamises (Mattes & Bratton 2007: 193). Siiski ei ole riikide valik tehtud keelelisel või kultuurilisel alusel, vaid kaasatud riigid on osutunud rahulikumaks ja avatumateks. Samuti kasutasid Mattes ja Bratton (2007) AB esimese ringi andmeid, mis tõesti kajastasid suures enamuses riike, kus (üheks) ametlikuks keeleks oli inglise keel (11 vs 1). Viiendas ringis viidi küsitlused läbi 4-s araabiakeelses (või 5-s, kui arvestada ka Sudaani), 15-s ingliskeelses (või 17-s kui arvestada

¹ AB ei seleta, mille alusel valib valimi suurust. Suurem valim tagab täpsema esindatuse. Küllap oleneb valimi suurus põhiliselt riigi suurusest ja küsitlusvõimekusest.

ka Kameruni ja Sudaani), 10-s prantsuskeelses (või 11 kui arvestada ka Kameruni), 2-s portugali keelses, 1-s amhaarakeelses riigis ning Mauritiusel, kus ei ole ametlikke keeli.² Võrreldes esimese ringiga on riikide keeleline valim oluliselt suurenenud ja mitmekesisunud.

FH „Freedom in the World“ on laialt kasutatud ja tunnustatud andmestik, mille eesmärk on aidata vabadusel levida üle maailma. Vaatamata motiivist ja USA-s baseerumisele ei ole FH kallutatud ja lähtub üldistest inimõigustest ja arvutab oma riikidele antavad vabaduse hinded ja hinnangud läbi põhjaliku indikaatorite hindamise. Iga-aastane „Freedom in the World“ koondab 195 riiki ja 14 muud territooriumi. Neid hinnatakse kõige üldisemalt skaalal „vaba“, „osaliselt vaba“ ning „mittevaba“, täpsemalt hindega 1...7, kus 1 on täiesti vaba ja 7 täiesti mittevaba (vt Lisa 2). FH hindab oma sõnade järgi küll ainult riikide vabadust, aga selle vabaduse mõiste alla kuuluvad ka demokraatia indikaatorid (FH 2014). Seega tähendab FH-i „vabadus“ liberaaldemokraatiat. Kasutan FH andmestikku, kuna selle metodoloogias käsitletav liberaaldemokraatia mõiste kattub käesoleva töö definitsiooniga. Samuti küsitakse AB-s inimeste arvamust kõikide FH liberaaldemokraatia üldisemate indikaatorite kohta.

Töös kasutatav valim on suur ja on valdavalt normaaljaotuslik ja esinduslik. Valimisse on koondatud 50405 respondenti 33 riigist. Iga riik annab 2,4 või 4,8% koguvalimist olenevalt sellest, kas riigis küsitleti 1200 või 2400 inimest. Selle uurimuse jaoks puuduvate andmetega vastanuid on kõikide minu uurimuse muutujate peale kokku 4592 inimest. Need vastajad jätan analüüsist välja. Puuduvate andmetega vastanute seas on kogu valimiga võrreldes selgelt rohkem naisi (65,8% vs 50%) ja vähem haritud inimesi (ilma ametliku hariduseta 36,8% vs 20,2%; algharidusega 38,5% vs 32,2%; põhi- või keskharidusega 19,8% vs 35,1%; kutse- või kõrgharidusega 4,3% vs 12,3%). Puuduvate andmetega vastanute ülejäänud muutujate jaotused ei erine eriti kogujaotusest. Puuduvate andmete välja jätmise mõju ei ole väga suur, sest ühegi muutuja jaotus ei muutu selle tõttu äärmuslikuks. Riikide lõikes ei ole puuduvate andmete osakaalu osas suurt erinevust välja arvatud mõned erandid (teistest selgelt enam puuduvaid andmeid on Mosambiigis ja Madagaskaril, vastavalt 16,5% ja 11,2%). Kuna see töö ei tähtsusta riike eraldivõetuna, vaid kui erineva liberaaldemokraatia tasemega režiime ja teiste makromuutujate väärtuseid, siis ei tohiks mõnede riikide alaesindatusest probleemi olla. Riikide nominaalne mõju on kontrollmuutujana analüüsi kaasatud.

² Siin lähtun riikide keelelisuse määramisel, sellest, millised Aafrikavälised jõud on riikide territooriume kontrollinud. Aafrika enda keeltest on näiteks 3-s riigis ametlikuks keeleks ka suahiili keel.

2.3 Metodoloogia ja muutujate operatsionaliseerimine

Järgnevalt tutvustan peamiste muutujate sisu ja operatsionaliseerimist. Sellele lisaks annan lühiülevaate kontrollmuutjatest. Seejärel põhjendan ja kirjeldan valimit ning lõpuks seletan, kuidas muutujatevahelisi seoseid mõõdan ja analüüsin.

2.3.1 Riigi liberaaldemokraatlikkus

Liberaaldemokraatia tähendab valitsemiskorda, kus on garanteeritud isiklik ruum ning mille poliitiline otsustusprotsess põhineb esindajate valimisel ja kodanike otsustamisprotsessi kaasamisel (vt pt 1.1.3). Liberalismi põhilised indikaatorid on õigusriiklus ja garanteeritud isikliku ruumi ulatus. Isikliku ruumi suurust ja õigusriiklust saab küll määratleda seaduste põhjal, aga nende tegelikku olemasolu on vaja eraldi hinnata. Demokraatia olulisemateks näitajateks on ausad ja vabad valimised ning survegruppide, opositsiooni, ajakirjanduse jt arvamuse avaldamise vabadus ja kaasamine. Valimiste ausust ja vabadust hinnatakse paljude indikaatorite alusel, mida ma siinkohal ei nimeta, ja seda mõõdikut kasutatakse laialdaselt. Arutluse olemasolu ehk arvamuse avaldamise vabadust ja võimalust saab samuti seaduste põhjal mõõta, kuid olulisem on siingi ekspertide hinnang, inimeste tunnetus ja ka tõendid repressioonist.

Täpsemates indikaatorites lähtun FH metodoloogiast (2014). Riigi liberaaldemokraatlikkust mõõdetakse valimisprotsessi vabaduse ja võrdsuse, poliitilise pluralismi ja osaluse, valitsemise funktsioneerimise, väljendus- ja usuvabaduse, ühinemis- ja organiseerumisvabaduse, õigusriigi ning isikliku autonoomia ja indiviidi õiguste alusel. FH hindab igit indikaatorit paljude alateemade põhjal. Nende hinnete alusel antakse hinne riigi poliitiliste vabadustele ja kodanikuõigustele. Omakorda nende alusel antakse riigile hinnang, kas see on mittevaba, osaliselt vaba või vaba. Kuna FH mõõdab ka demokraatiat ei ole tegu ainult liberaalsuse mõõdikuga, vaid liberaaldemokraatia omaga. Riigi liberaaldemokraatlikkust mõõdan intervallaalskaalal 1...7, kus aste on 0,5. Indiviidi vaadetetega võrdlemiseks standardiseerin skaala ja keeran selle ümber nii, et 0 on totalitaarus ja 1 liberaaldemokraatlikkus. Liberaaldemokraatia vastandiks on totalitarism ehk olukord, kui kellelgi on täielik võim kõige üle (teiste sõnadega ka diktatuur või absolutism).

Tänu sellele, et FH mõõdab just liberaaldemokraatiat vastandina totalitarismile, tegemata vahet erinevatel demokraatiatel, on see mõõdik valiidne. Ma piirdun FH kõige üldisema hindegaga. Seega võib mõni FH poolt mõõdetav indikaator mitte vastata minu riigi liberaaldemokraatlikkuse mõistele, mis jälle vähendab mõõtmise valiidsust. Suures plaanis

aga vastavad kõik FH indikaatorid riigi liberaaldemokraatlikkuse mõistele. FH andmed on sageli kasutatud ja seda peetakse väga usaldusväärseks allikaks.

2.3.2 Indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkus

Teine sõltumatu muutuja on indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkus. Siinkohal lähtun samast liberaaldemokraatlikkuse mõistest, mis riigi puhulgi. Indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkus väljendab seda, kuidas ta hindab liberaaldemokraatiat tervikuna. Ma ei kasuta uurimuses sellist otsest küsimust, sest selline küsimus oleks vähevaliidne, kuna ei avalda, mida indiviid liberaaldemokraatia all mõistab. Seega kasutan indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkuse kindlaks tegemisel laias plaanis samu indikaatoreid, mida riigi puhul. AB küsitlustes on kõikide indikaatorite kohta küsimus(ed), mille järgi saab mõõta, kui palju inimene antud indikaatorit oluliseks peab. Küsitlus ei võimalda saada nii detailset indiviidi pilti, kui on olemas riigi kohta. Mitmed riigi puhul hinnatavaid väiksemaid indikaatoreid ei saa indiviidide puhul mõõta, näiteks usuvabadust, akadeemiline vabadus või eravestluste vabadust, sest nende kohta puuduvad AB-s küsimused. Üldises plaanis annab aga kasutatav meetod detailse pildi inimese maailmavaatest, eriti võrreldes paljude teiste uurimustega (vt pt 1.3.2).

Indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkust mõõdan AB viienda küsitluslaine põhjal. Nendes küsitlustes on 15 vastandlikku väitepaari (Q19-Q24; Q33-Q41), kus üks väide on selgelt liberaaldemokraatlik ja teine autoritaarne (vt Lisa 1). Vastajal palutakse valida, kas ta nõustub esimesega või teisega tugevalt või nõrgalt või ei nõustu kummagagi. Nii kujuneb 5-palli skaala, kus 4 tähendab liberaaldemokraatliku variandi tugevat pooldamist ja 0 autoritaarse pooldamist. Kõiki 15³ vastust kokku liites, saan intervaallskaalal mõõdetud indeksi, kus 0 on täielik totalitaarsus ja 60 liberaaldemokraatlikkus. Selleks, et seda kõrvutada riigi liberaaldemokraatlikkusega standardiseerin indeksi. Antud küsimusi võib indeksisse koondada, sest mõõdavad sisult sarnast asja (Cronbachi α 0,583; N=42330) ehk siinkohal liberaaldemokraatlikkust.

Üldiselt on aafriklased üsna liberaaldemokraatlikud ja toetavad liberaaldemokraatia põhialuseid. Samas on märgata, et pigem eelistatakse valitsuse ja parlamendi efektiivset toimimist kui demokraatlikult ausat konkurentsi. Liberaaldemokraatlikkuse indeksist kerkivad esile kaks väitepaari, kus inimeste vastused on teistest küsimustest selgelt autoritaarsemad. Ühes uuriti, kas valitsus peab olema efektiivne või kodanike ees vastutav

³ Luban kahte vastamata jäänud küsimust ehk minimaalne indeksi osade arv on 13. Standardiseerituna on selline indeks võrreldav nendega, kus on vastatud kõikidele küsimustele või ühele küsimusele on vastamata jäetud.

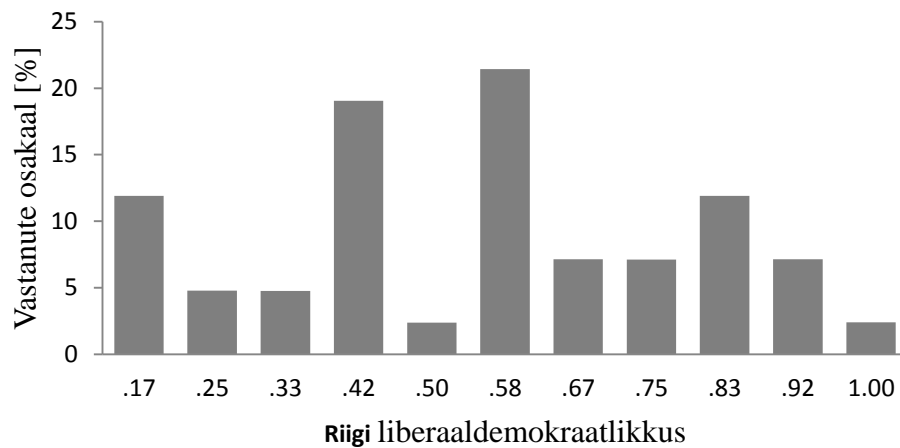
(Q33), ning teises, kas opositsioon peaks valitsust toetama või kritiseerima (Q37). Täpsemad väited on Lisas 1. Nende küsimuste esimese ehk autoritaarse väitega nõustus tugevalt vastavalt 20,6% ja 32,7% ning lihtsalt nõustus 22,4% ja 29%. Seega autoritaarse väitega nõustus kokku vastavalt 43%⁴ ja 61,7% vastanutest. Riikide seas on üldine indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkuse määr väga sarnane, varieerudes vaid 0,53...0,64.

Arvestades liberaaldemokraatlikkuse definitsiooni on nende küsimuste põhjal loodud indeks üsna valideerne (Cronbachi α 0,583; N=42330). Valiidsuse säilitamiseks jätan analüüsist ka ühe väitepaari välja (Q18), sest see ei ole otseselt seotud liberaaldemokraatiaga. Loomulikult võib olla probleem, et inimesed ei saa aru, mida neilt tegelikult teada soovitakse, aga seda küsitlusandmete viga ei ole võimalik parandada. Kuigi see indeks on üsna pinnapealne, sest puudutab igat indikaatoriteemat vaid mõne küsimusega, võimaldab see siiski oluliselt suuremat täpsust kui paljud varasemad kvantitatiivsed mõõdikud nagu näiteks nominaalne väärtuste jaotus. Siiski jääb indiviidi mõõdik vähem valideeriks kui riigi liberaaldemokraatlikkuse mõõdik. Seda just selle tõttu, et ei kata indikaatorite teemasid nii põhjalikult kui seda teeb FH mõõdik. Ka selle usaldusväärsus võib madalam olla, sest paratamatult on Aafrikas keerulisem küsitlust läbi viia kui näiteks Euroopas. Siiski on AB-d ja teisi sarnaseid baromeetreid mujal arenevas maailmas kasutatud mitmete rahvusvaheliste uurimuste läbiviimiseks. Veidi väiksema usaldusväärusega peab leppima, kui tegeleda madalamalt arenenud piirkondadega. AB plussiks on Aafrikale spetsialiseerumine, küsitluste koostajad ja läbiviijad on antud piirkonna aktuaalsete teemadega kursis.

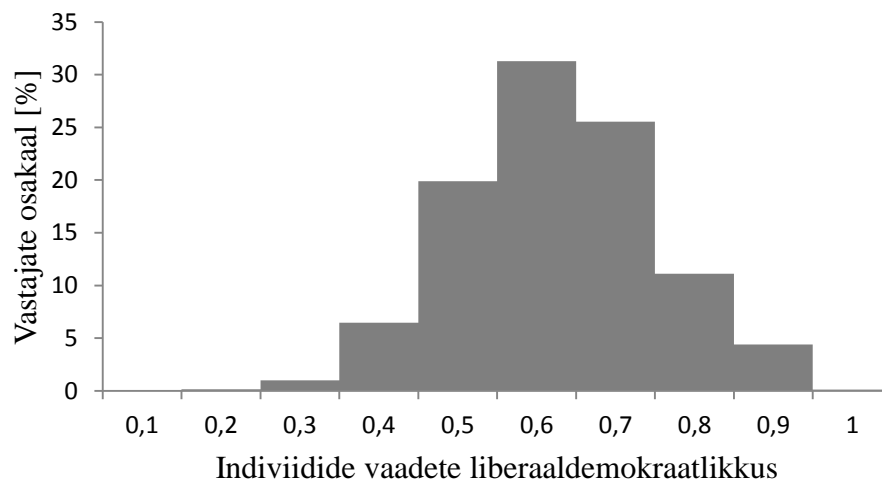
Indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus ei ole normaaljaotusega ja on tugeva suuremate väärtuste poole veniva sabaga vaatamata sellele, et indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkus ja riigi liberaaldemokraatlikkus eraldi võetuna on suhteliselt normaalse jaotusega (joonis 2; joonis 3). Mõlemate keskväärtused on sarnased (keskmine vastavalt 0,58 ja 0,55 ja mediaan mõlemal 0,58), aga jaotused mõnevõrra erinevad. Indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkus on normaaljaotusega, aga riigi liberaaldemokraatlikkuse standardhälve (0,24) ja kurtoos (-0,96) on võrdlemisi suured. 11,9% vastanutest elas riigis liberaaldemokraatlikkuse tasemega 0,17 (FH skoor 6), millest madalamat taset ei olnud. Samas kõigest 2,4% vastanutest elas riigis liberaaldemokraatlikkuse tasemega 0,5 (FH skoor 4). Mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse jaotuse keskväärtused koonduvad aga skaala vasakusse serva (keskmine 0,22; mediaan 0,2; mood 0,05) ning jaotus on suure standardhålbega (0,15) ja tugeva suuremate väärtuste poole väljaulatuva sabaga

⁴ Kusjuures ainult 2,2% vastanutest oli täiesti nõus, et valitsus peaks oma tegevustes olema ennekõike rahva ees vastutav.

(0,58) (joonis 4). Sagedusjaotuses esineb suuri hälbeid järjestikuliste arvude juures.⁵ See tuleneb sellest, et arvutuslikult on mõnda väärtust keerulisem saavutada, sest riigi liberaaldemokraatlikkus jaotub praktiliselt kõigest 12 võimaluseks. Indiviidi vaadete ja riigi Mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse skaala ulatus valimis on aga 0...0,74.

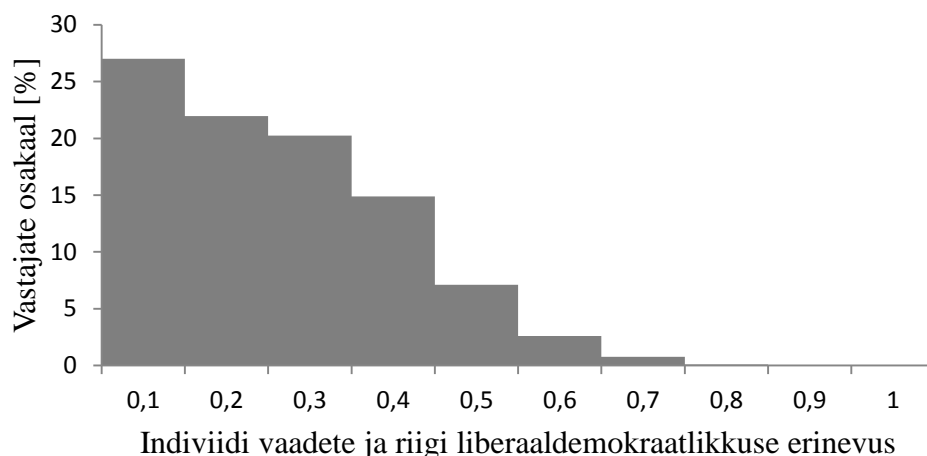

Joonis 2: Vastanute jaotus elukohariigi liberaaldemokraatlikkuse alusel

Joonis 3: Indiviidi liberaaldemokraatlikkuse sagedusjaotus

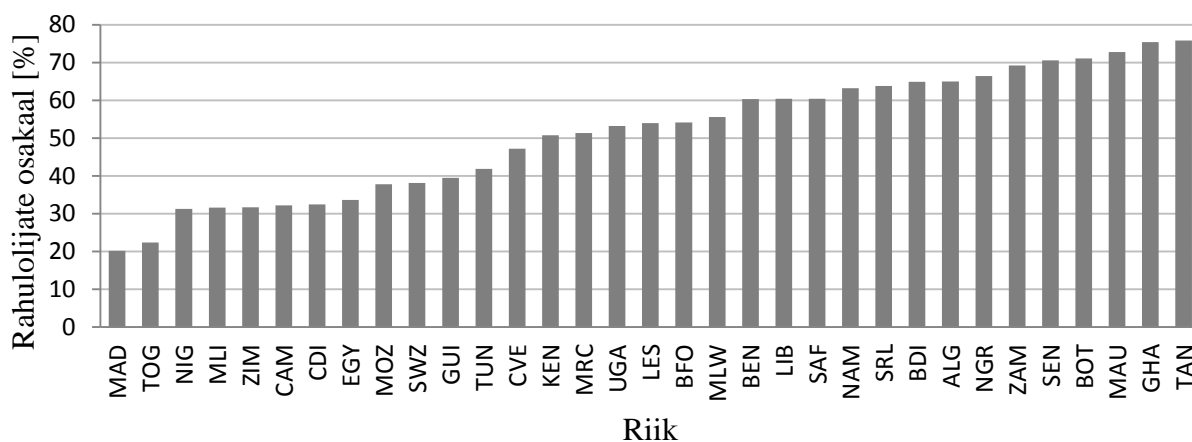
⁵ Näiteks kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuste väärtuste juures 0,04; 0,05 ja 0,06 on vastajad jagunenud vastavalt 0,04%; 4,1% ja 0,03%.

Joonis 4: Indiviidide vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse sagedusjaotus

2.3.3 Rahulolu valitsemiskorraga

Uurimuse sõltuv muutuja on indiviidi valitsemiskorraga rahulolu. Selle all mõtlen ma rahulolu valitsemiskorra toimimisega ehk režiimi toetust, täpsemalt Fuchsi (2007) toetust demokraatia toimimisele. Siin piirdun ühe indikaatoriga ehk otseselt sellega, kui rahul inimene valitsemiskorra tegevusega on. Selleks kasutan levinud mõõdikut, küsimust „üldiselt, kui rahul te olete sellega, kuidas demokraatia [teie riigis] toimib?“, mida küsitakse ka AB-s (Q43). Vastusevariandid jagunevad ordinaalselt 5-palli skaalal. Mudeli lihtsustamiseks moodustan vastustest dihhotoomse jaotuse rahulolevate ja rahulolematute vastuste vahel. Valitsemiskorraga rahulolevaid ja rahulolematuid inimesi on valimis peaaegu võrdselt. Rahulolematuid inimesi on 45,5% ja rahulolevaid 49,5%. Ülejäänud 5% vastanute andmed kas puuduvad või ei osanud vastaja vastata. Riigiti erineb rahulolijate osakaal suuresti (joonis 5).

Joonis 5: Rahulolu jaotus riikide lõikes

Mõõdiku valiidsuses võib kahelda, aga see on parim võimalikest. Esimeseks mureks siinkohal on see, et vastav küsimus puudutab ainult demokraatiat. Mina tahan mõõta üldist valitsemiskorraga rahulolu ja mitte ületähtsustada demokraatiat. Samas ei ole valimisse kaasatud ühtegi riiki, kus ei oleks demokraatia püüdlusi, sest AB ei vii lihtsalt küsitlusi sellistes riikides läbi. Ka kaasatud autoritaarsemates riikides toimuvad valimised ja etendatakse arutelu (Zimbabwe, Kamerun, Egiptus, Alžeeria, Svaasimaa). Seega on õigustatud küsida inimeste käest, kuidas nad on demokraatia töötamisega rahul, seda enam, et on antud vastusevariandina ka oma riigi demokraatlikkuse eitamist. Teine murekoht on see, et mõõdik võib mõõta midagi muud kui poliitikaga rahulolu. See mõõdab küll režiimiga rahulolu, aga seda võib mõjutada pigem inimõiguste tagamine, isiklik majanduslik olukord või valitud partei edukus (Linde & Ekman 2003). Seega võib antud küsimus olla minu uurimuses halb instrument. Samas on selle kasutamine siiski levinud praktika ja lisaks saan teiste muutujate võimalikku mõju kontrollida. Mõõdiku usaldusväärsus on sama kõrge kui indiviidi liberaaldemokraatlikkuse oma, see oleneb sellest, kui palju suudetakse AB-d usaldada.

2.3.4 Kontrollmuutujad

Järgnevalt esitan loetelu kaasatavatest kontrollmuutujatest, mis võivad hoopis ise määrata valitsemiskorraga rahulolu. Põhjendan nende valikut lühidalt ning nimetan allika. Täpsem kodeerimine on toodud lisas 3.

- Vanus. On leitud, vanusel võib olla mingi mõju demokraatia kontseptualiseerimisele (Moreno 2001; Baviskar ja Malone 2004, Carrión 2008) ja seega võib sel olla ka mõju rahulolule. Küsitletud on ainult vähemalt 18-aastaseid inimesi. Vanust mõõdetakse aastates ja allikaks on AB.
- Sugu. Üldiselt on leitud, et sool ei ole tähtsust antud teemas (Moreno 2001, Baviskar ja Malone 2004, Carrión 2008). Allikaks on AB.
- Haridus, mis haridustase vastajal on. Haridus tõstab demokraatia kontseptualiseerimise põhjalikkust (Miller ja Hesli 1997, Bratton *et al.* 1999) ja suurendab liberaaldemokraatia toetust üldiselt (Moreno 2001; Powers 2001; Carrión 2008), aga samas on leitud, et demokraatia kontseptualiseerimisel ei ole haridusel lineaarne mõju (Bratton ja Mattes 2001a; Baviskar ja Malone 2004). Eristan nelja haridustaset ja kaasan mudelisse vastavad dihhotoomsed muutujad. Allikaks on AB.
- Oodatav eluiga riigis inimese sünni hetkel küsitluse läbiviimise aastal. Tervishoiu süsteemi tugevus võib mõjutada inimese hinnangut režiimi toimimisele. Terve

inimene on eeldatavalt ka valitsemiskorraga rahulolevam. Erinevatest tervishoiu süsteemi iseloomustavatest muutujatest on just oodatav eluiga kõige selgema mõjuga rahulolule. Allikaks on World Health Organization (WHO).

- Tajutav korruptsioon riigis küsitluse läbiviimise aastal. Inimese rahulolu valitsemiskorra toimimisega võib vähendada, mida rohkem ta puutub korruptsiooniga kokku. Korruptsiooni mõõdetakse osaliselt ka FH hinde koostamisel, aga riigi liberaal-demokraatlikkus ja tajutav korruptsioon ei ole tugevalt korreleerunud (Pearsoni $r=0,665$). Allikaks on Transparency International (TI).
- Režiimi vanus, olemasoleva režiimi vanus aastates küsitluse läbiviimise hetkel. Harjumine olemasoleva režiimiga on oluline rahulolu määraja (Rose *et al.* 2011; Klingemann 2013). Režiimi vahetuseks loen riigipööret või selget suurt muudatust valitsemiskorras, näiteks valimiste lubamine. Allikaks FH ja teatmeteosed.
- Riigi majandustase küsitluse läbiviimise aastal. Sageli on leitud, et majandusel on mõju valitsemiskorraga rahulolule, aga selle detailid on siiski segased (McAllister 1999; Dalton 2004; Lühiste 2013), aga sellegipoolest tundub vajalik seda kontrollida. Võib arvata, et vaesemates riikides elavad inimesed võiksid olla oluliselt valitsemiskorra suhtes rahulolematud kui rikkamates riikides elavad. Ma mõõdan logaritmitud inim-SKT-d ostupariteedi alusel (edaspidi inim-SKT). Allikaks on Maailmapank.
- Riigi majanduskasv küsitlusele eelnenud aastal. Majanduskasv väljendab majanduse hetkeolukorda, mis võib valitsemiskorraga rahulolu rohkemgi mõjutada kui see, mis tasemel riigi majandus inim-SKT järgi on (Holmberg 1999; McAllister 1999; Rose *et al.* 1999; Dalton 2004; Klingemann 2013, Lühiste 2013). Majanduskasv peetakse uutes demokraatias (Posner & Simon 2002; Bernhard *et al.* 2003) ja mittedemokraatias (Kotzian 2010; Rose *et al.* 2011) eriti oluliseks. Allikaks on Maailmapank.
- Riigi inflatsioon küsitluse läbiviimise aastal. Inflatsioon võib olla isegi paremini tajutav majanduse näitaja kui SKT või majanduskasv, sest mõjutab otseselt hindu. Allikaks on Maailmapank.
- Vastaja subjektiivne hinnang riigi majandusele. Peale objektiivse riigi majanduse seisukorra, mida väljendab riigi inim-SKT, on oluline jälgida ka, kuidas vastaja seda hindab. Eristan kolme hinnangut kaasan mudelisse vastavad dihhotoomsed muutujad. Allikaks on AB.
- Vastaja subjektiivne hinnang oma olmele. Kuna riigi majanduse käekäik ei pruugi otseselt üle kanduda inimese olmesse, siis on oluline kontrollida ka, kui heaks seda

vastaja hindab. Eristan kolme hinnangut kaasan mudelisse vastavad dihhotoomsed muutujad. Allikaks on AB.

- Vastaja subjektiivne hinnang riigi majandusele võrreldes aasta taguse ajaga. See on subjektiivne hinnang majanduskasvule. Sama moodi nagu inimene ei pruugi majandustaset objektiivselt tajuda, võib ta ka majanduskasvu erinevalt hinnata. Eristan kolme hinnangut kaasan mudelisse vastavad dihhotoomsed muutujad. Allikaks on AB.
- Riik, kus vastaja elab. Kuigi riikidel ei saa nominaalselt mõju rahulolule olla, on oluline siiski kontrollida, kas rahulolu erineb oluliselt riigiti. Eristan riike nominaalselt ja mudelisse kaasan iga riigi eraldi dihhotoomse muutujana. Allikaks on AB.

Kontrollmuutujate andmete jaotused on üldises plaanis head. Soo poolest jaotub valim sisuliselt täpselt pooleks. Vanus on paratamatult paremale poole välja ulatuv saba (keskmine 37, mediaan 34 aastat, $\sigma=14,6$). Haridus jaotub nelja variandi vahel üsna normaalselt, kõige enam on lõpetatud või lõpetamata põhi-või keskharidusega vastanuid (35,1%). Riigi elanike oodatav eluiga on keskmiselt 60 aastat, jaotus on normaalne ja standardhälve väike ($\sigma=6.5$). Riigi olemasoleva režiimi vanuse keskpunktid on sarnased (keskmine, mood ja mediaan on kõik 19), kuid äärmuslike juhtumite tõttu on standardhälve suhteliselt suur (14). Logaritmitud inim-SKT ostupariteedi alusel on erinevalt logaritmimata variandist suhteliselt normaalse jaotusega (keskmine 3,44; mediaan 3,41; mood 3,21; $\sigma=0,41$; aga kurtoos $-1,05$). Majanduskasvu iseloomustab kõige paremini mediaan (mediaan 4%; keskmine 5,2%; $\sigma=2,7\%$). Ühtegi negatiivset majanduskasvu valimis ei olnud. Subjektiivselt hindasid inimesed riigi majandust, majanduskasvu ja enda olmet kõige enam halvaks ja halvemaks kui 12 kuud tagasi. Kõik kolm kategooriat on siiski piisavalt suured ja neid saab eraldi dihhotoomsete muutujatena kasutada.

2.3.5 Analüüsimeetod

Käesolevas töös otsin seost indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse ning valitsemiskorraga rahulolu vahel. Selleks kasutan binaarset logistilist regressiooni. Sõltuv muutuja on rahulolu valitsemiskorraga, mis jaguneb rahulolematuseks ja rahuloluks. Sõltumatu muutuja on indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse vahe absoluutväärtusena, mida mõõdan intervallskaalal. Ma kaasan mudelisse sõltumatu muutujaga paralleelselt kontrollmuutujad. Sellega kontrollin, kas sõltuva muutuja mõju rahulolule jääb tugevaks ja oluliseks ka siis, kui rahulolu seletamiseks on alternatiivseid

võimalusi. Ükski neist sõltumatutest muutujatest ei ole omavahel tugevalt korrelatsioonis ($r < 0,7$). Kõik ordinaalsed ja nominaalsed muutujate variandid teen eraldi dihhotoomseteks muutujateks, et need oleksid binaarses logistilises regressioonis kasutatavad.

Ma kasutan töös kahte mudelit. Põhilises mudelis (mikro- ja makromuutujad) on peale sõltuva ja sõltumatu muutujate ning mikrotasandi kontrollmuutujate kaasatud makrotasandi kontrollmuutujad. Teises mudelis on makrotasandi kontrollmuutujate asemel riikide dihhotoomsed muutujad. Makromuutujaid ei saa koos riikide dihhotoomsete muutujatega mudelisse koos kaasata, sest siis tekivad segavad kollineaarsuse juhud. Mudel hakkab üleliigseid makromuutujaid (k.a. riikide dihhotoomseid muutujaid) ebavajalikeks pidama ja jätab need analüüsist välja. Lisaks tekivad ebaloogiliselt tugevad mõjud. Seega otsin põhimuutujate vahelist seost kahe mudeli põhjal. Seejärel on võimalik kontrollida, kas selgelt eristuvatel riikidel on mingid makrotasandi ühisused. Oodatavaks tulemuseks on, et mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse suurenedes väheneb tõenäosus, et inimene on valitsemiskorraga rahul.

Muutujate mõjude tugevusi jälgin šansside suhte (*odds ratio*) põhjal. Šansside suhe tähistab arvu, mitu korda suureneb tõenäosus, et sõltuv muutuja on 1, kui sõltumatu muutuja muutub ühe ühiku võrra. Šansside suhe varieerub vahemikus $0 \dots +\infty$, kus kõik väärtused alla ühe tähistavad sõltumatu ja sõltuva muutuja vahelist negatiivset seost ja kõik väärtused üle ühe tähistavad positiivset seost. Šansside suhtest saab arvutada ka rahulolemise tõenäosuse erinevate sõltumatu muutuja ja kontrollmuutujate väärtuste korral, et tuua ilmetada ühe muutuja mõju.

3. Empiirilised tulemused

Alljärgnevalt kirjeldan nelja binaarse logistilise regressioonimudeli tulemusi.

3.1 Minimaalne mudel

Kõigepealt kasutan minimaalset mudelit, kuhu on kaasatud vaid sõltuv ja sõltumatu muutuja. See näitab uurimuse kesksete muutujate omavahelist seost. Mudel on madala seletusvõimega (Nagelkerke pseudo R^2 0,013; õigesti ennustatud paare 54,2%). Analüüsi tulemused kinnitavad oodatud sõltumatu ja sõltuva muutuja seost (tabel 3). Sõltuvat ja sõltumatut muutujat kahekaupa analüüsides ennustab mudel, et inimesel, kelle vaadete liberaaldemokraatlikkus erineb täielikult riigi liberaaldemokraatlikkusest ehk mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevus on 1, on ligi neli korda väiksemad šansid olla valitsemiskorraga rahul kui inimesel, kelle vaated kattuvad riigi tegelikkusega ehk mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevus on 0 ($e^b=0,257$; $p<0,001$). Seega indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse suurus mõjutab seda, kas inimene on oma riigis toimiva valitsemiskorraga rahul.

Vaatamata tugevale seosele, ei suuda minimaalne mudel rahulolu hästi seletada. Mudeli seletusvõime on väga madal ja kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse teadmine ei aita õigesti ennustatud paaride arvu eriti tõsta. See tõuseb vaid 1,9% võrra 51,3%-lt 54,2%-le. Küllap see tuleneb sellest, et valim on suur ja koondab väga erinevaid respondente. Nii on ühtset tugevat mustrit terve valimi peale keeruline leida. Seega on rahulolu paremaks seletamiseks tarvilik kaasata ka teisi seletavaid muutujaid.

3.2 Kontrollmuutujatega mudel

Mudeli seletusvõime ja ennustustugevuse suurendamiseks olen mudelisse kaasanud kokku viis mikro- ja ühe makrotasandi sotsiaaldemograafilist, kuus mikro- ja kolm makromajanduslikku ning kolmele poliitilise süsteemile ja valitsemisele keskendunud kontrollmuutujat. Lisaks kaasasin mudelisse 32 riigi dihhotoomset kontrollmuutujat.

3.2.1 Indiviiditasandi muutujate mõju valitsemiskorruga rahulolule

Indiviiditasandi muutujad aitavad valitsuskorruga rahulolu oluliselt paremini seletada (Nagelkerke Pseudo $R^2=0,082$; õigesti ennustatud paarid 60,0%) (tabel 3) kui indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus üksinda. Ka mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju jääb endiselt oluliseks ja isegi suureneb veidi ($e^b=0,250$; $p<0,001$). Kõige tugevama mõjuga mikrotasandi kontrollmuutuja on subjektiivne hinnang majanduse hetkeseisule. Võrreldes inimestega, kes arvavad, et majandusseis on hea, on selle halvaks hinnanutel kaks korda väiksemad šansid olla valitsemiskorruga rahul ($e^b=0,476$; $p<0,001$). Majandusseisu keskmiseks hindavatel inimestel on tõenäosus veidi suurem ($e^b=0,669$; $p<0,001$). Samasuunalised, aga nõrgema mõjuga seosed, on nähtavad ka subjektiivse olme hinnangul (halb: $e^b=0,795$; $p<0,001$ ja keskmine: $e^b=0,803$; $p<0,001$) ning subjektiivse majandusarengu hinnangul rahulolule (praegu halvem: $e^b=0,746$; $p<0,001$ ja praegu sama $e^b=0,918$, $p<0,01$).

Valitsemiskorruga rahul olemise tõenäosust suurendavad indiviiditasandi muutujatest haridus ja vanus. Vanuse ühe aasta mõju on marginaalne ($e^b=1,006$; $p<0,001$). Sellise mõju võib anda see, et üle 90-aastaste inimeste seas rahulolu kasvab üsna järsult. Kvantatiivselt on nende osa aga kaduväike. Nooremate inimeste juures püsib rahulolu osakaal sisuliselt sama. Seega ei ole vanusel olulist rolli rahul olemise tõenäosuse muutumisel. Hariduse mõju on suurem. Kõrgharitud inimesed on oluliselt vähem rahul kui põhi- või keskharidusega ($e^b=1,206$; $p<0,001$) või algharidusega ($e^b=1,654$; $p<0,001$) ning hariduseta inimestel ($e^b=1,595$; $p<0,001$). Üldjoontes on näha trendi, et hariduse kasvamisega väheneb tõenäosus rahuloluks.

Indiviiditasandi muutujate mõju erineb riigiti üsna palju. Ühelgi mikromuutujal ei ole kõikides riikides statistiliselt olulist seost valitsemiskorruga rahuloluga. Mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevus seletab rahulolu oluliselt 22 riigis. Ülejäänud 11-st riigist 8-s seletab mikrotasandil riigi elanike rahulolu subjektiivne halb majandushinnang. Tansaania on ainuke erand, kus elanike rahulolu valitsemiskorruga mõjutab enim sugu, mitte majandushinnang ega liberaaldemokraatlikkuse erinevus.

Tabel 3: Mikro- ja makromuutujate mõju valitsemiskorruga rahulolule^a

	Minimaalne mudel	Mikro-muutujad	Mikro- ja makro-muutujad	Mikro-muutujad ja riigid
Nagelkerke Pseudo R ²	0,013	0,082	0,153	0,200
Õigesti ennustatud paarid	54,2%	60,0%	64,4%	66,2%
Kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevus	0,257***	.250***	.402***	.167***
Sugu: mees	-	.973	.997	.994
Vanus	-	1.006***	1.004***	1.004***
Haridus puudub	-	1.595***	1.921***	1.598***
Algharidus	-	1.654***	1.490***	1.393***
Põhiharidus või keskharidus	-	1.206***	1.140***	1.155***
Subjektiivne majandushinnang: halb	-	.476***	.442***	.440***
Subjektiivne majandushinnang: keskmine	-	.669***	.627***	.647***
Subjektiivne olme hinnang: halb	-	.795***	.769***	.778***
Subjektiivne olme hinnang: keskmine	-	.803***	.839***	.852***
Subjektiivne majandusarengu hinnang: halvem kui aasta tagasi	-	.746***	.737***	.731***
Subjektiivne majandusarengu hinnang: muutumatu	-	.918**	.914***	.893***
Oodatav eluiga	-	-	1.014***	-
Tajutava korruptsiooni indeks	-	-	1.012***	-
Riigi liberaaldemokraatlikkus	-	-	3.287***	-
Inflatsioon	-	-	1.067***	-
Logaritmitud inim-SKT PPP	-	-	1.136***	-
Režiimi vanus	-	-	1.008***	-
Riigi majanduskasv	-	-	1.034***	-
Riikigi muutujad	ei ole kaasatud	ei ole kaasatud	ei ole kaasatud	kaasatud

^a: Tärnid tähistavad statistilist olulisust p<0,001***; p<0,01**

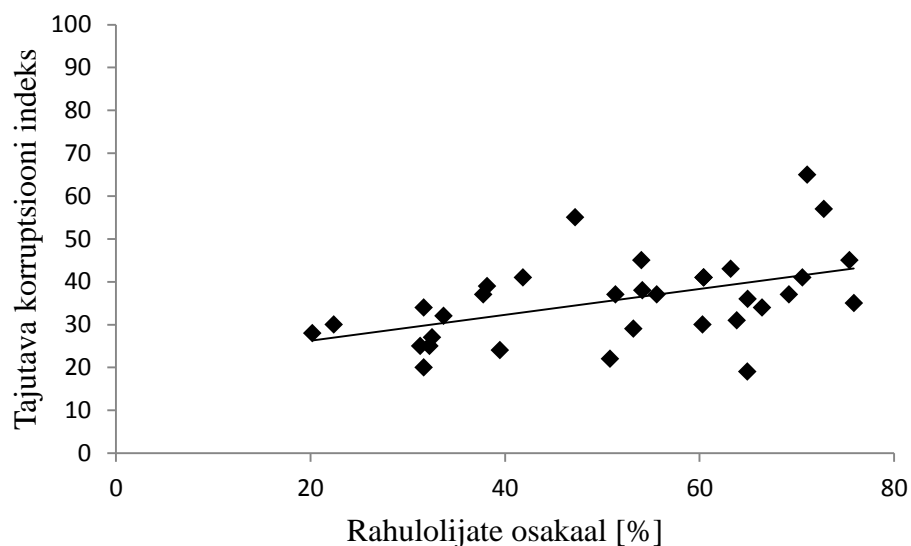
3.3.2 Makromuutujate mõju valitsemiskorraga rahulolule

Liites eelnevale mudelile veel makromuutujad, aga mitte riigid, on tulemuseks veelgi parema seletusvõimega (Nagelkerke pseudo $R^2=0,153$) ja täpsusega (64,4%) mudel (tabel 3). Sellises mudelis väheneb indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju ($e^b=0,402$; $p<0,001$). Indiviiditasandi muutujate mõjude suunad jäävad samaks ja efektide tugevus palju ei muutu. Veelgi selgemalt tuleb esile haridustaseme kasvamise negatiivne mõju valitsemiskorraga rahul olemise šanssidele.

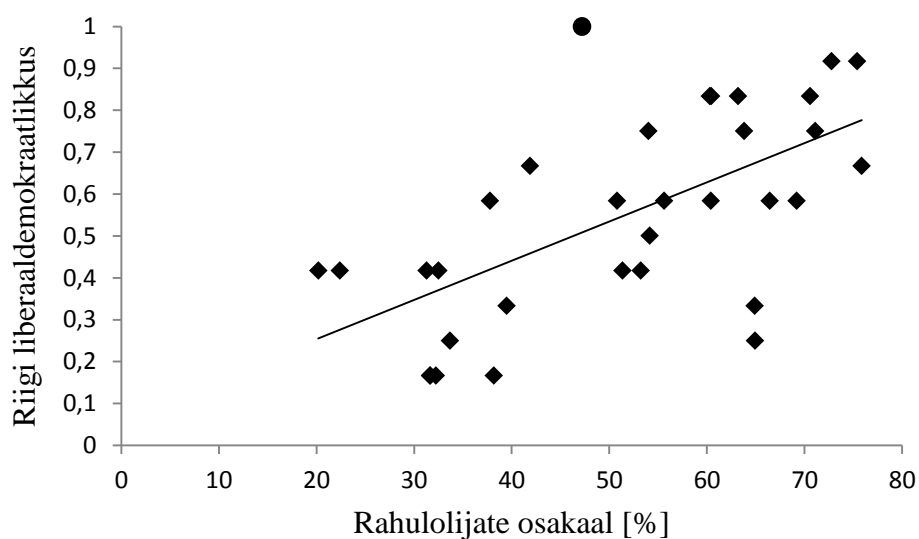
Kõikide makromuutujate mõju valitsemiskorraga rahulolule on positiivne ja oluline ($p<0,001$), kuid mitme muutuja mõju on marginaalne. Oodatava eluea ($e^b=1,014$), tajutava korruptsiooni indeksi ($e^b=1,012$), režiimi vanuse ($e^b=1,008$) ja majanduskasvu ($e^b=1,034$) mõju rahulolu tõenäosuse kasvule on ühe ühiku muutumisel niivõrd väike, et isegi nende muutujate praktiliste äärmuslike väärtustega juhtude korral jääb rahulolu tõenäosus sisuliselt samaks. Tugevamad mõjud rahulolemise tõenäosusele on aga riigi majandustasemel ($e^b=1,136$), inflatsioonil ($e^b=1,067$) ja eriti riigi liberaaldemokraatlikkusel ($e^b=3,287$). Viimane viitab sellele, et inimeste rahulolu kolmekordistub, kui riik on liberaaldemokraatlik võrreldes totalitaarse riigiga. Siiski ei tühista riigi liberaaldemokraatlikkuse mudelisse lisamine mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse olulist ja tugevat mõju.

Võrreldes riikide dihhotoomsete muutujate koosmõju mikromuutujatega ja riikide makrotasandi muutujate väärtusi, tuleb esile kaks makromuutujat, mis võivad oluliselt rahulolu määrata: korruptsioon ja riigi liberaaldemokraatlikkus. Korrelatsiooni järgi seletab keskmisest rohkem rahulolemist tajutava korruptsiooni indeks ($r=0,48$), aga see tuleneb sellest, et Aafrika riikide seas ei ole kuigi suurt varieeruvust korruptsioonis, põhiline varieeruvus toimub 35 protsendi piires (joonis 6). Kõige parem makromuutuja seletamaks riikide mõju rahulolule on riigi liberaaldemokraatlikkus ($r=0,59$) (joonis 7). Võib üsna kindlalt väita, et, mida liberaaldemokraatlikum on riik, seda suurem tõenäosus on, et inimesed on selles riigis rahul.⁶ Seda eriti selle tõttu, et autoritaarsetes riikides on üldine rahulolu madal. Liberaaldemokraatlike riikide seas on aga ka juhtum, kus tõenäosus rahuloluks on üsna väike võrreldes teiste liberaaldemokraatlike riikidega (Cabo Verde, joonisel ringina). Seega võib kinnitada, et makromuutujatest on kõige selgema mõjuga rahulolule riigi liberaaldemokraatlikkus ja teised makromuutujad on selle kõrval marginaalsed, kui üldse olulised. Samas ei suuda riigi liberaaldemokraatlikkus täielikult riikide üldist rahulolu seletada.

⁶ Sama kinnitab riigi liberaaldemokraatlikkuse makromuutuja.

Joonis 6: Korruptsiooni tajumise indeksi ja valitsemiskorraga rahulolu seos riikide lõikes

Joonis 7: Riigi liberaaldemokraatlikkuse ja valitsemiskorraga rahulolu seos riikide lõikes (ring on Cabo Verde)

Riigi liberaaldemokraatlikkusel on märgatav mõju ka mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju tugevusele ja suunale. Kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju ei ole oluline valdavalt liberaaldemokraatlikkuse skaala keskel asuvates riikides (11 riiki FH hinne 2,5...6⁷). Nendes riikides on paratamatult indiviidide liberaaldemokraatlikkuste erinevus kokku võttes keskmisest väiksem, sest kui riik

⁷ Burundi, Botswana, Keenia, Libeeria, Madagaskar, Mali, Malawi, Mosambiik, Senegal, Tansaania, Tuneesia

asub liberaaldemokraatlikkuse skaala keskel, on äärmuslik erinevus välistatud. Üllatuslikult on neljas⁸ riigis oluline positiivne seos mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse ning rahulolu vahel. Kõik need riigid on võrdlemisi liberaaldemokraatlikud (FH hinne 1,5...2,5). See tähendab, et vaatamata suurele kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevusele on inimesed rahul oma riigis toimiva korraga. Autoritaarsete vaadetega inimestel on isegi suuremad šansid olla rahul kui liberaaldemokraatlike vaadetega inimestel. Väga tugevad negatiivsed seosed ($e^b < 0,1$) kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse ja rahulolu vahel esinevad autoritaarsemates riikides (10 riiki FH hinne 4,5...6⁹). Neis riikides tähendab suur indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus seda, et inimene on liberaaldemokraatlike vaadetega, sest riik on autoritaarne. Selline tugev negatiivne seos rahuloluga oli autoritaarsetes riikides oodatav, aga seda on raske eristada riigi liberaaldemokraatlikkuse mõjust. Seega on keeruline näha, kas neis riikides ka mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevusel endal on seos rahuloluga või määrab rahulolu ainult riigi liberaaldemokraatlikkus. Ülejäänud kaheksa riiki,¹⁰ kus kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju rahulolule on oluline ja mõõdukalt negatiivne ($0,1 < e^b < 0,4$), on väga erineva liberaaldemokraatlikkusega (FH hinne 1...5,5). Need riigid on heaks näiteks, et rahulolu ei ole määratud ainult riigi liberaaldemokraatlikkusest, vaid ka indiviiditasandi muutujatel, siinkohal indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevusel, on oluline roll¹¹.

Selleks, et illustreerida, kuidas indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus otseselt mõjutab valitsemiskorraga rahul olemise tõenäosust, on tarvis arvutada šansside suhetest tõenäosused. Need näitavad, kui suur tõenäosus on erinevate sõltuvate muutujate korral, et vastaja on rahul oma riigis toimiva valitsemiskorraga. Ma arvutan tõenäosused mudelist, kuhu olid kaasatud mikro- ja makromuutujad, aga riikide muutujad olid välja jäetud. Tõenäosuste arvutamise käigus hoian intervallmuutujate väärtuse konstantsena aritmeetilisel keskmise juures ning ordinaalsed ja binaarsed muutujad modaalsete väärtuste juures. Mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevusena

⁸ Benin, Mauritius, Namiibia ja Sierra Leone

⁹ Alžeeria, Kameruun, Côte d'Ivoire, Guinea, Maroko, Niger, Svaasimaa, Togo, Uganda, Zimbabwe

¹⁰ Burkina Faso, Cabo Verde, Egiptus, Ghana, Lesotho, Lõuna-Aafrika Vabariik, Nigeeria, Zambia

¹¹ Teiseks oluliseks indiviiditasandi muutujaks osutunud rahulolu mõjutajaks on subjektiivne halb majandushinnang. See oli isegi rohkemates riikides oluline muutuja kui kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevus. Kuna majandus ei ole selle töö fookuses, jätan selle tagamaad lahtiseks.

kasutan kolme varianti: vaadeldud miinimum, keskmine ja loogiliselt võimalik maksimum. Need väärtused on 0; 0,2173 ja 0,5536¹².

Näitena toodav inimene on 37,27 aastane lõpetatud või lõpetamata põhi- või keskkharidusega naine, kes hindab oma riigi majandust ja olmet halvaks ning hindab praegust riigi majanduse seisuhalvemaks, kui see oli aasta tagasi. Ta elab riigis, mille liberaaldemokraatlikkus on 0,5536, olemasoleva režiimi vanus on 19,41 aastat. Tajutava korruptsiooni indeks riigis on 35,03 ja oodatav eluiga 60,15 aastat. Riigi logaritmitud inim-SKT ostupariteedi alusel on 3,4355 (umbes 2726 \$), inflatsioon 8,064% ja majanduskasv 5,17%. Kuna selle näitliku inimese subjektiivsed hinnangud majandusele ja olmele pärsvad suurt valitsemiskorraga rahulolu, on isegi minimaalse mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse (0) juures tõenäosus, et inimene on rahul, kõigest 40,35%. Keskmisel kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse (0,2173) ja loogilise maksimaalse väärtuse (0,5536) juures on tõenäosused vastavalt 35,69% ja 29,32% (tabel 4). Seega on indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuste erinevuse mõju selgelt märgata, aga rahulolu on mõjutatud ka paljudest teistest faktoritest.

Tabel 4: Valitsemiskorraga rahulolu tõenäosused kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse kolme näidisjuhtumi korral

	Kolm näidisjuhtumit		
Kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevus	0	0,2173	0,5536
Tõenäosus rahuloluks	40,35%	35,69%	29,32%

¹² Tegelikult on maksimaalne esinenud mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevus 0,74, aga see väärtus ei ole võimalik riigi liberaaldemokraatlikkuse aritmeetilise keskmise 0,5536 juures. Seega on maksimaalne võimalik indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus sellisel juhul 0,5536.

4. Arutelu

Sellel tööil on mitu olulist empiirilist tulemust. Esiteks on valitsemiskorraga rahulolu ning indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse vahel tugev seos. Teiseks mõjutavad ka mitmed kontrollmuutujad (riigi liberaaldemokraatlikkus, subjektiivne majandushinnang ning haridus) märkimisväärselt indiviidi valitsemiskorraga rahulolu.. Käesolevas peatükis hindan, mida tulemused akadeemiliselt ja praktiliselt tähendavad. Selleks asetan nad teoreetilisse ja võrdlevasse konteksti, peatüki lõpetan võimaluste pakkumisega valitsemiskorraga rahulolu suurendamiseks

4.1 Kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju tähendus

Indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju demonstreerib seda, et individuaalne demokraatia mõtestamine mõjutab demokraatiaga rahulolu. Selles töös jätsin indiviidide demokraatia kontseptualiseerimise juures kõrvale selle põhjalikkuse ja fookusteema, millele on varasemalt tähelepanu pööratud (Miller ja Hesli 1997; Bratton & Mattes 2001a; b; Moreno 2001; Baviskar & Malone 2004; Dalton *et al.* 2007a; b; Carrión 2008; Canache 2012). Keskendusin vaid inimese vaadete liberaaldemokraatlikkusele pööramata tähelepanu, kui oluliseks inimene seda mõõdet peab või kui hästi ta seda sisuliselt tunneb. Selle tõttu suudab indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus seletada ainult väikese osa valitsemiskorraga rahulolust. Samas ka väike osa tõestab, et demokraatia mõistet ei saa võtta kui antut, vaid selle tähendust ja olulisust inimese jaoks peab enne edasist uurimist selgitama.

Suur indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse negatiivne mõju valitsemiskorraga rahulolule tähendaks, et rahulolu saavutamiseks on oluline, et riigi liberaaldemokraatlikkus suudetakse inimeste vaadetega vastavusse viia.¹³ Sellist suurt negatiivset mõju aga ei ilmnenu. Selle asemel oli neljas riigis kahe muutuja vahel positiivne seos, 11-s ebaoluline ja vaid ülejäänud 18-s negatiivne seos. Seega ei kehti hüpoteetiline seos kõikides riikides ja seda ei saa täielikult kinnitatuks pidada.

Indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju põhjal kujuneb neli üsna selget gruppi, mis eristuvad riikide liberaaldemokraatlikkuste poolest. Riigid, kus oli mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevusel positiivne mõju rahulolule, olid ise liberaaldemokraatlikud. Vaatamata inimeste autoritaarsematele vaadetele, olid nad neis

¹³ Erinevust saaks vähendada ka inimeste vaadete liberaaldemokraatlikkust muutes.

riikides ikkagi rahul oma riigis toimiva korraga. Küllap selle pärast, et neil lubatakse oma vaateid vabalt hoida. Liberaaldemokraatlikud inimesed võivad olla oma riigi suhtes kriitilisemad, sest ootavad enam, kui riik juba pakub. Tugeva negatiivse kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõjuga riigid olid valdavalt autoritaarsed. Neis riikides on liberaaldemokraatikumad inimesed rahulolematud, sest soovivad poliitiliste vabaduste ja kodanikuõiguste loomist ja tagamist. Riigid, kus seos ei olnud oluline, olid valdavalt keskmise liberaaldemokraatlikkusega. Mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju on sellistes riikides raske jälgida, kuna jälgitavad erinevused on väikesed ja mõjud mõlema suunalised. Kuigi neis riikides võib otsitav seos olemas olla, ei ole seda nende andmete põhjal võimalik kindlaks teha.

Riigid, kus mikro-ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevus oli mõõdukas negatiivne mõju rahulolule ei ole liberaaldemokraatlikkuste poolest ühtsed. Need tõestavad, et indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus on oodatud negatiivne seos rahuloluga nii autoritaarsetes kui liberaaldemokraatlikes riikides. Rahulolu suurendada soovivatel riikidel on siiski kasulikum pürgida liberaaldemokraatlikkuse poole, mitte üritada rahva vaateid järgida. Seda sellepärast, et mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuste erinevus ei mõju igas riigis rahulolule sama moodi ja kuna riigi liberaaldemokraatlikkusel endal on tugev positiivne mõju rahulolule. Samas täielik liberaaldemokraatlikkuse valimine ei pruugi ka suurimat rahulolu saavutada nagu on näha Cabo Verde näitest. Selle riigi liberaaldemokraatlikkus on maksimaalne, aga rahulolu keskmisel Aafrika tasemel.

4.2 Subjektiivsete hinnangute ja hariduse mõju tähendus

Oluliseks tulemuseks oli samuti, et subjektiivsetel majandus ja olme hinnangutel on suurem mõju kui objektiivsetel makromajanduse näitajatel. Eelnevates teooriates on keskendutud ennekõike majanduse objektiivsetele näitajatele (Holmberg 1999; McAllister 1999; Mishler & Rose 1999; Rose *et al* 1999; Posner & Simon 2002; Bernhard *et al.* 2003; Dalton 2004; Kotzian 2010; Rose *et al.* 2011; Klingemann 2013; Lühiste 2013). Minu töös pole aga objektiivsete majandusmuutujate mõju tähelepanuväärne, küll aga subjektiivne hinnang, eriti riigi majandusseisule, aga vähemal määral ka enda olmele ja majanduskasvule. Kusjuures majanduse hetkeseisu hinnang ei ole tugevalt seotud ei riigi objektiivse majandustaseme, -kasvu ega inflatsiooniga. Samas arvestab subjektiivne majandushinnang majandustaseme kõrval ka majanduskasvu, ootusi ning naaberriikide ja maailma majandustaset. Seega on põhjust ka edaspidi sellele tähelepanu pöörata, kui soovitakse majanduse mõju kontrollida.

Uurides teoreetilisi valitsemiskorruga rahulolu mõjutajaid, kerkis esile võimalus, et majandusel võib olla eriti tugev mõju autoritaarsetes riikides (Kotzian 2010; Rose *et al.* 2011), sest tänu sellele suudetakse inimeste vabaduse puudumine korvata materiaalse heaoluga. Minu tulemustest saab järeldada, et autoritaarsetes riikides on majandusel veidi erinev mõju rahulolule. Autoritaarsema kolmandiku riikide inim-SKT suurendab rahulolu tõenäosust 1,182 ($p < 0,001$) korda ja subjektiivne halb majandushinnang vähendab rahulolu šansse 0,434 ($p < 0,001$) korda. Liberaaldemokraatlikuma kolmandiku vastavad näitajad on 0,921 ($p < 0,05$) ja 0,447 ($p < 0,001$). Need tõenäosuskordajad on sarnased vaatamata sellele, et autoritaarsema kolmandiku inim-SKT suurendab ja liberaaldemokraatlikuma kolmandiku oma vähendab tõenäosust rahuloluks. Küll aga näitab objektiivse majandusseisu muutuja, et autoritaarsemates riikides on leitud mõju statistiliselt olulisem. Need tulemused on aga niivõrd väikese varieeruvusega, et nende põhjal ei maksa üldistusi teha ja seega ei saa öelda, et autoritaarsetes riikides oleks majandusel väga erinev mõju võrreldes liberaaldemokraatlike riikidega.

Haritumad inimesed ootavad valitsemiskorralt enamat ja seega on väiksema tõenäosusega rahul. Töös leitud hariduse ühesuunaline negatiivne mõju kinnitab varasemaid tulemusi. Nimelt, et hariduse suurenedes on inimesed üha liberaaldemokraatlikumad (Moreno 2001; Powers 2001:190; Baviskar & Malone 2004; Carrión 2008), aga üha vähem valitsemiskorruga rahul (Bratton *et al.* 1999). Seega kõrgharidusega inimeste seas on enim kriitilisi kodanikke. Võimalikke põhjuseid on mitu. Üks põhjus võib olla see, et hariduse suurenedes

oodatakse valitsemiskorralt üha enam vabadust. Kui ilma hariduseta inimeste vaadete keskmine liberaaldemokraatlikkus on 0,550, siis kõrgharidusega inimeste sama näitaja on 0,621. Algharidusega ja keskharidusega inimeste keskmised liberaaldemokraatlikkused on vastavalt 0,575 ja 0,591. Samuti on liberaaldemokraatlikkusega lähedalt seotud postmaterialistlikud väärtused. Needki tähtsustavad vabadust. Seega võib arvata, et hariduse suurenemisega levivad postmaterialistlikud väärtused. Varasemast on teada, et need mõjutavad inimesi vähem rahul olema oma riigi valitsemiskorraga (Inglehart 1999; Dalton 2004). Haridus annab ka paremad eeldused liberaaldemokraatia ja poliitika mõistmiseks (Miller & Hesli 1997, Mattes & Bratton 2007). Tänu sellele peaks inimene paremini läbi nägema populismi ja valesid ning lähtuma oma rahulolus pigem tegelikust valitsemisest. Kokkuvõttes tekitab hariduse kasvamine inimestes suuremad ootused valitsemiskorra suhtes, olgu need siis fokuseeritud liberaaldemokraatlikkuse poole pürgimisele, postmaterialistlike väärtuste austamisele või reaalse poliitiliste sammude astumisele. Kõik need võimalused tähendavad, et inimesed ootavad valitsemiskorralt midagi enamat.

Vaatamata sellele, et haridus vähendab valitsemiskorraga rahulolu, oleks absurdne vähendada inimeste hariduse kättesaadavust. Haridus on üks riigi edukuse mootoreid. Riigid on sunnitud lootma, et enam haritud kriitilised kodanikud üritavad riiki parandada, mitte ei jää passiivseks, nagu siiani on Aafrikas juhtunud (Doorenspleet 2012). Selleks on oluline haritud inimesi kaasata riigi valitsemisse.

Mitmele teoreetiliselt olulisele mõjutajale ei saanud antud töös keskenduda. Liberaaldemokraatlikkuse kogemuse ja institutsioonide mõju ei olnud antud andmetega võimalik kontrollida, sest puudus piisav varieeruvus. Režiimi kogemust üritasin küll asendada režiimi vanuse mõju uurimisega, aga selle mõju oli marginaalne. Kogemuse uurimine nõuab detailsemat ja võib-olla kvalitatiivset lähenemist. Postmaterialistlike väärtuste leviku mõju jäi otseselt kontrollimata kuna oleks kujunenud kontrollmuutujana väga töömahukaks. Liiasi ei ole AB küsitlusandmestik selleks eesmärgiks kuigi hea allikas, sest küsitluses uuritakse inimeste väärtuste kohta võrdlemisi vähe, eriti kui need ei puuduta poliitikat või majandust. Osaliselt on aga postmaterialistlikud väärtused liberaaldemokraatlike väärtustega kattuvad, mis lubas teha oletusi ka postmaterialistlike väärtuste mõju kohta

4.3 Praktilised sammud rahulolu suurendamiseks

Võttes arvesse kõiki nelja olulisemat valitsemiskorraga rahulolu mõjutajat saan nimetada praktilisi samme, mida Aafrika või laiemalt demokratiseeruvates riikides saaks valitsemiskorraga rahulolu jätkusuutlikuks tõstmiseks astuda. Kõige olulisem on muuta või hoida riik üsna liberaaldemokraatlik, sest seda hinnatakse kui väärtust omaette. Lisaks tuleks kasuks inimeste vaadete liberaaldemokraatlikumaks muutmine, et inimeste vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus oleks võimalikult väike. Hea meetod selleks on hariduse pakkumine. Haridusega tõuseb inimeste vaadete liberaaldemokraatlikkus, aga samas suureneb kriitilisus valitsemise suhtes. Kui aga kriitilisi kodanikke valitsemisse kaasata, peaks pikemas plaanis üldine rahulolu riigis tõusma, sest elu riigis paraneb. Viimaseks oluliseks sammuks on muuta majandus läbipaistvaks ja isegi peamiselt halva majandusolukorra puhul pöörata inimeste tähelepanu ka edulugudele. Ma ei pea siin silmas tõde salgavat propagandat, vaid inimestesse optimismi sisendamist. Kuna subjektiivne majandushinnang on tugev rahulolu mõjutaja, on oluline, et inimesed tajuksid oma riigi majanduse tugevusi. Samal ajal peaksid nad aga ka teadvustama nõrkusi, mille kallal töötada. Tänu sellisele laiapõhjalisele arengule peaks suurenema üldine valitsemiskorraga rahulolu riigis ja tänu valitsemiskorraga rahulolule säilitatakse truudus ja kuulekus riigile ning osalemine demokraatlikus valitsemises.

Kokkuvõte

Käesoleva töö ajendiks oli paljude uurijate praktika kasutada enda poolt määratud demokraatia mõistet küsitlusandmetel põhinevates uurimustes, mis puudutavad demokraatiat. Ma soovisin tähelepanu pöörata võimalusele, et iga inimene võib demokraatiat erinevalt mõista ja seega ei saa enda kontseptsiooni neile peale suruda. Selle töö eesmärgiks oli välja selgitada, kas inimeste individuaalne maailmavaade mõjutab olemasoleva valitsemiskorraga rahul olemist. Täpsemalt keskendusin inimeste vaadete ja riikide liberaaldemokraatlikkusele demokratiseeruvates riikides. Uurisin, kas ja kui palju mõjutab riigi ja indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkuse erinevus indiviidi rahulolu valitsemiskorraga.

Töö teoreetilises osas seletasin, mis on liberaaldemokraatia ning miks on oluline valitsemiskorraga rahulolu ja mida lisab sellele demokraatia kontseptualiseerimise uurimine indiviidi tasandil. Liberaaldemokraatia on valitsemiskord, kus inimestel on garanteeritud puutumatu isiklik ruum ning kus otsustusprotsess toimub läbi ausate ja võrdsete esindajate valimise ning rahva arutelluse kaasamise valimistevahelisel ajal. Selline käsitus on realistlik ning nii mikro- kui makrotasandil mõõdetav. Inimeste poliitiline toetus aitab valitsemiskorral normaalselt toimida, tänu sellele allutakse kehtestatud korrale. Seega on rahulolu tagamine oluline, seda eriti demokratiseeruvates riikides, sest seal on demokraatiast sootuks loobumise oht suurem kui konsolideerunud demokraatiatega riikides. Rahulolu uurimisel ei tohiks aga piirduda ainult küsimusega: „Kui rahul olete sellega, kuidas demokraatia teie riigis toimib?“, vaid peaks süübima ka inimese enda arusaama, mida ta demokraatiaks peab. On leitud, et demokraatia kontseptualiseerimine indiviidi tasandil mõjutab oluliselt valitsemiskorraga rahulolu. Rahulolematus võib tuleneda sellest, et inimene arvab, et valitsemiskord peaks teisiti toimima. Mikrotasandi demokraatia kontseptualiseerimist võivad mõjutada paljud faktorid, millest mitmed kaasasin indiviiditasandi muutujatena.

Empiirilise uurimuse läbiviimisel keskendusin Aafrika andmetele. Afrobaromeetri küsimustiku põhjal oli võimalik luua detailne indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikkuse indeks, mida sai võrrelda Freedom House'i poolt antud riikide liberaaldemokraatlikkuse hindegaga. Need kaks mõõdikut on hästi võrreldavad. Töös otsisin binaarse logistilise regressiooniga nende kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevuse mõju valitsemiskorraga rahulolule. Kontrollimiseks kaasasin mudelisse ka teisi potentsiaalseid rahulolu määravaid muutujaid, millest enamus osutus statistiliselt olulise mõjuga olevaks, kuid vaid mõned neist olid märkimisväärselt tugeva mõjuga.

Mudel kinnitab hüpoteesi, et riigi ja indiviidi vaadete liberaaldemokraatlikuse erinevuse suurenedes väheneb valitsemiskorraga rahulolu. Selle erinevuse mõju on oluline ja tugevalt negatiivne. Inimesel, kelle mikro- ja makrotasandi liberaaldemokraatlikkuse erinevus on minimaalne, on umbes 5% suurem tõenäosus olla valitsemiskorraga rahul, kui inimesel, kelle vastav näitaja on valimi keskmine ehk 0,2173. Siiski mõjutavad valitsemiskorraga rahulolu ka teised muutujad. Rahulolu suurendab märkimisväärselt riigi liberaaldemokraatlikkust, aga seda vähendab inimeste haridustaseme kasv ning riigi majanduse hetkeseisu halvaks hindamine. Seega ei lähtu inimesed valitsemiskorra hindamises ainult ideoloogiast, vaid arvestavad selle kõrval ka elutingimusi. Mudeli seletusvõime ei ole isegi koos kontrollmuutujatega suur, mis tähendab, et antud mudeliga ei saa rahulolu universaalselt ja ammendavalt seletada.

Uurimuse eesmärki võib siiski täidetuks pidada, sest kinnitust sai vajadus uurida indiviidi tasandil demokraatia kontseptualiseerimist. Praktiliste sammudena on aga riikidel kasulik püüelda liberaaldemokraatlikkuse poole vaatamata inimeste vaadete liberaaldemokraatlikkusest, sest nii on pikaajalisema rahulolu võimalus suurem. Inimeste vaadete liberaaldemokraatlikkuse kattumine riigi omaga on enamasti kõigest boonuseks rahulolule, aga mitte omaette väärtuseks, mille poole pürgida. Pigem on kasulik inimeste vaadete liberaaldemokraatlikkust tõsta. Seda saab teha läbi hariduse, aga see omakorda suurendab kriitilisust valitsemiskorra suhtes. Rahulolu suurendamiseks pidasin vajalikuks haritumate inimeste suuremat kaasamist riigi valitsemisse. Viimaseks praktiliseks sammuks pakkusin välja muuta majandus läbipaistvaks, aga samal ajal esitleda inimestele ka põhjusi, miks oma riigi majanduse seisuga rahul olla.

Viidatud allikad

Raamatud ja artiklid

- Baviskar, Siddhartha & Malone, Mary Fran T. (2004) „What Democracy Means to Citizens – and Why It Matters“, *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 76, 3-23.
- Bernhard, Michael; Reenock, Christopher & Nordstrom, Timoty (2003) „Economic Performance and Survival in New Democracies: Is There a Honeymoon Effect?“, *Comparative Politics Studies* 36(4), 404-431.
- Bobbio, Norberto (1990) „Liberalism & Democracy“, *Verso*, London, New York.
- Bratton, Michael; Alderfer, Philip; Bowser, Georgia & Temba, Joseph (1999) „The Effects of Civic Education on Political Culture: Evidence from Zambia“, *World Development* 27(5), 807-824.
- Bratton, Michael & Mattes, Robert (2001a), „Africans' Surprising Universalism“, *Journal of Democracy* 12(1), 107-121.
- Bratton, Michael & Mattes, Robert (2001b) „Support for Democracy in Africa: Intrinsic or Instrumental?“, *British Journal of Political Science* 31(3), 447-474.
- Canache, Damarys (2012) „Citizens' Conceptualizations of Democracy: Structural Complexity, Substantive Content, and Political Significance“, *Comparative Political Studies* 45(9), 1132-1158.
- Carrión, Julio F. (2008) „Illiberal Democracy and Normative Democracy: How is Democracy Defined in the Americas?“, kogumikus: Seligson, Mitchell A. (toim.), „Challenges to Democracy in Latin America and the Caribbean: Evidence from the Americas Barometer 2006-07“, *Vanderbilt University*, Nashville, 21-52.
- Dahl, Robert A. (1989) „Democracy and Its Critics“, *Yale University Press*, New Haven.
- Dalton, Russell J. (1999) „Political Support in Advanced Industrial Democracies“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 57-77.
- Dalton, Russell J. (2004) „Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies“, *Oxford University Press*, Oxford.
- Dalton, Russel J.; Shin, Doh Chull & Jou, Willy (2007a) „Popular Conceptions of the Meaning of Democracy: Democratic Understanding in Unlikely Places“, *Center for*

- the Study of Democracy*. Kättesaadav internetis: <https://escholarship.org/uc/item/2j74b860> (19.04.15)
- Dalton, Russel J.; Shin, Doh Chull & Jou, Willy (2007b) „Understanding Democracy: Data from Unlikely Places“, *Journal of Democracy* 18(4), 142-156.
- Doorenspleet, Renske (2012) „Critical citizens, democratic support and satisfaction in African democracies“, *International Political Science Review*, 33(3), 279-300.
- Easton, David (1965) „A Systems Analysis of Political Life“, Wiley, New York.
- Easton, David (1975) „A Re-Assessment of the Concept of Political Support“, *British Journal of Political Science* 5(4), 435-457.
- Freedom House (2014) „Freedom in the World 2014 Methodology“. Kättesaadav internetis <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2014/methodology#.VTOo9SHtmkp> (19.04.15)
- Fuchs, Dieter (1999) „The Democratic Culture of Unified Germany“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 123-145.
- Fuchs, Dieter (2007) „The Political Culture Paradigm“, kogumikus: Dalton, Russell J. & Klingemann, Hans-Dieter (toim.), „Oxford Handbook of Political Behavior“, *Oxford University Press*, Oxford, 161-184.
- Goodman, Louis W. (2001) „Chilean Citizens and Chilean Democracy: The Management of Fear, Division, and Alienation“, kogumikus: Camp, Roderic A. (toim.) „Citizen Views of Democracy in latin America“, *University of Pittsburgh Press*, Pittsburgh, 206-219.
- Habermas, Jürgen (1994) „Three Normative Models of Democracy“, *Constellations* 1(1): 1-10.
- Hardin, Russell (2003) „Liberalism, constitutionalism, and democracy“, *Oxford University Press*, Oxford.
- Holmberg, Sören (1999) „Down and Down We Go: Political Trust in Sweden“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 103-122.
- Inglehart, Ronald (1999) „Postmodernization Erodes Respect for Authority, but Increases Support for Democracy“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 236-256.

- Jackson, Robert H. & Rosberg, Carl G. (1982) „Personal Rule in Black Africa: Prince, Autocrat, Prophet, Tyrant“, *University of California Press*, Berkeley, Los Angeles, London.
- Klingemann, Hans-Dieter (2013) „Dissatisfied Democrats: Evidence from Old and New Democracies“, kogumikus: Dalton, Russell J. & Welzel, Christian (toim.) „The Civic Culture Revisited: From Allegiant to Assertive Citizens“, *Cambridge University Press*, Cambridge.
- Kornberg, Allan & Clarke, Harold D. (1994) „Beliefs About Democracy and Satisfaction with Democratic Government: The Canadian Case“, *Political Research Quarterly* 47(3), 537-563.
- Kotzian, Peter (2010), „Public support for liberal democracy“, *International Political Science Review* 32(1), 23-41.
- Linde, Jonas & Ekman, Joakim (2003) „Satisfaction with democracy: A note on frequently used indicator in comparative politics“, *European Journal of Political Research* 42(3), 391-408.
- Lipset, Seymour Martin (1960) „Political Man“, *Heinemann*, London.
- Lühiste, Kadri (2013) „Regime support in European democracies“, *University of Tartu Press*, Tartu.
- Mattes, Robert & Michael, Bratton (2007) „Learning About Democracy in Africa: Awareness, Performance, and Experience“ *American Journal of Political Science* 51(1), 192-217.
- McAllister, Ian (1999) „The Economic Performance of Governments“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 188-203.
- Miller, Arthur H. & Hesli, Vicki L. (1997) „Conceptions of Democracy Among Mass and Elite in Post-Soviet Societies“, *British Journal of Political Science* 27(2): 157-190.
- Mishler, William & Rose, Richard (1999) „Five Years After the Fall: Trajectories of Support for Democracy in Post-Communist Europe“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 78-99.
- Moreno, Alejandro (2001) „Democracy and Mass Belief Systems in Latin America“, kogumikus: Camp, Roderic A. (toim.) „Citizen Views of Democracy in latin America“, *University of Pittsburgh Press*, Pittsburgh, 27-50.
- Mouffe, Chantal (1999) „The Challenge of Carl Schmitt“, *Verso*, London, New York.

- Mouffe, Chantal (2000) „The Democratic Paradox“, *Verso*, London, New York.
- Norris, Pippa (1999a) „Introduction: The Growth of Critical Citizens?“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 1–27.
- Norris, Pippa (1999b) „Institutional Explanations for Political Support“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 217-235.
- Norris, Pippa (2011) „Democratic deficit : Critical citizens revisited“, *Cambridge University Press*, Cambridge.
- Ottomoeller, Dan (1998) „Popular Perceptions of Democracy Elections and Attitudes in Uganda“, *Comparative Political Studies* 31(1), 98-124.
- Pateman, Carole (1970) „Participation and Democratic Theory“, *Cambridge University Press*, Cambridge.
- Posner, Daniel N. & Simon, David J. (2002) „Economic Conditions and Incumbent Support in Africa’s New Democracies: Evidence from Zambia“, *Comparative Politics Studies* 35(3), 313-336.
- Powers, Nancy R (2001) „Grassroots Expectations of Democracy and Economy“, *University of Pittsburgh Press*, Pittsburgh.
- Putnam, Robert (2008) „Üksi keeglisaalis: Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd“, *Hermes*, Tartu.
- Rose, Richard; Shin, Doh C. & Munro, Neil (1999) „Tensions Between the Democratic Ideal and Reality: South Korea“, kogumikus: P. Norris (toim.), „Critical Citizens: global support for democratic government“, *Oxford University Press*, New York, 146-165.
- Rose, Richard; Mishler, William & Munro, Neil (2011) „Popular Support for an Undemocratic Regime: The Changing Views of Russians“, *Cambridge University Press*, Cambridge.
- Schmitt, Carl (2004) „Lause „Enamus otsustab“ kriitika“, *Sirp* 23. aprill.
- Schmitt, Carl (2008) „Constitutional Theory“, *Duke University Press*, Durham.
- Schumpeter, Joseph A. (2002) „Kaks demokraatiakontseptsiooni,“ kogumikus: Lipping, Jüri (toim.) „Kaasaegne poliitiline filosoofia“, *EYS Veljesto Kirjastus*, Tartu, lk 63-98.
- Stilz, Anna (2009) „Liberal loyalty: freedom, obligation and the state“, *Princeton University Press*, Princeton.
- Tocqueville, Alexis de (1995) „Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast“, *Hortus Literarum*, Tallinn.

Kasutatud andmestikud

Afrobaromeeter. Round 5 2011–2013. <http://www.afrobarometer.org/>

Freedom House. Freedom in the World 2012–2014. <https://freedomhouse.org/>

Maailmapank. World Development Indicators. <http://www.worldbank.org/>

Transparency International. Corruption Perception Index. <http://www.transparency.org/>

World Health Organization. Global Health Observatory Data Repository.
<http://apps.who.int/en/>

Liberal-Democratic Values and Satisfaction with Regime: the Case of Africa

Every person may have a different view on democracy and that could affect political support. It is a common practice in the political support theory to use one objective conception of democracy throughout one research while studying the satisfaction with democracy. Every person's individual conception of democracy is not taken into account. However, it is shown that people are more satisfied with the way democracy is working when it matches their view of the right democracy.

The aim of this master thesis is to make sure if person's individual political worldview affects their satisfaction with the way the country is governed. Specifically I focused on the liberal-democracy of individual's worldview and country. I analysed if and how much the difference between the liberal-democracy of individual's views and country determines the satisfaction with the way democracy is working.

In the theoretical part of the paper, I defined what is an objective liberal-democracy; why is political support important for a regime; and how can studying of the conceptualisation of democracy on the individual level improve the research of political support. Liberal-democracy consists of liberalism and a form of democracy that supports it. Liberalism is a form of coexisting where every individual has a private and intact personal space. This includes freedom of thought, freedom of belief and other civil rights and freedoms. As a rule, one personal space must not intervene with other personal spaces. Democracy, particularly polyarchy, is the governing form that protects liberalism the most. In polyarchy the decision making process is divided by fair and frequent elections of leaders and by including citizens to the deliberation between the elections. This approach to liberal-democracy is realistic and measurable on both micro- and macro-level.

A regime needs the political support to function normally. Thanks to this the people obey the order. I focus on regime support, specifically on satisfaction with democracy. The satisfaction is especially important in democratising countries because the risk of renouncing unsatisfying democracy is greater there than in consolidated democracies.

The satisfaction with the way democracy is working should not be measured based on only one direct question because the researcher does not know how the respondent defines democracy. It is important to study the person's views beforehand. For example, people could

be unsatisfied with an objectively democratic regime because they believe that democracy means something else or that they do not support democracy at all.

To find out if and how much the satisfaction with democracy is dependent on the difference of the liberal-democracy of one's views and one's country, I focused on African countries and used two databases for sources. For micro level variables I used Afrobarometer and for macro level, mainly Freedom in the World by Freedom House. To measure how much a person supports the objective liberal-democracy or how liberal-democratic are the person's views, I created an index based on 15 questions asked in Afrobarometer. I determined the country's level of liberal-democracy basing on Freedom House's data. These two measures are comparable because they measure the same liberal-democracy on different levels and are standardised. My goal was to determine if the absolute difference of the two measures affects the satisfaction with democracy. For this I used binary logistic regression where satisfaction was measured dichotomously. To validate the effect of the difference of the two liberal-democracies, I added six micro- and eight macro-level control variables. Most of them turned out to be statistically significant but only few had notably strong effect on satisfaction.

The results confirm my hypothesis that the satisfaction decreases when the difference between the micro and macro level increases. This effect is significant and strong. A person with a difference of liberal-democracy of micro- and macro-level is 5% more likely to be satisfied than a person with the same indicator at the value of 0,2173, the mean of the dataset. But this is not the only variable that determines the satisfaction. Three control variables also have relatively strong and significant effect. The liberal-democracy of a country has a strong positive effect on satisfaction, whereas level of education and a negative subjective view on country's economy decrease the satisfaction. That means that the satisfaction is not based on personal worldview alone, but is affected also by the living conditions. Considering the low coefficient of determination even with control variables, the model cannot explain satisfaction universally and completely.

Even so, the goal of the paper can be considered to be achieved because the need to consider the conceptualisation of democracy on the micro level was confirmed. There were three major findings that should also be considered in the future. Firstly, liberal-democratic regime can be valued generally by everybody. Secondly subjective views on economy may have more effect on satisfaction than objective indicators like GDP or inflation. Furthermore, the subjective economic view may have no connection with the real situation. And thirdly, education produces critical citizens the higher the education the less satisfied the people are.

At the end of the discussion I propose some practical steps to sustainably increase the satisfaction with the way democracy is working. I suggest the regimes to aspire towards liberal-democracy, because it is esteemed basically by everybody, no matter how autocratic they are. Decreasing the difference between the liberal-democracies of individuals' views and country helps to increase satisfaction but there is no point in decreasing the level of country's liberal-democracy if the people are generally more autocratic. It would be better to increase the liberal-democracy of people's views. One way of doing it, is by providing education. It increases the liberal-democracy of people's views but at the same time makes them more critical towards governing. In order to satisfy more educated people, I believe it is needed to involve them to the deliberative governing. The final step is to make the economy transparent and present the people the strengths of the country's economy.

Lisa 1: Töös kasutatavad Afrobaromeetri küsimused ja vastusevariandid

Järgnevates väitepaarides asetan liberaal-demokraatse väite alati esimeseks, kuigi küsitlustes see alati nii ei ole. Vastajal palutakse vastata: 4=nõustus väga tugevalt esimese väitega, 3=nõustus esimese väitega, 1= nõustun teise väitega, 0=nõustun väga tugevalt teise väitega. Kui vastaja ei nõustu kummagagi, paigutan ta skaala keskele hindeg 2.

[Q18:1. Kuna valitud juhid peaksid kõiki esindama, ei tohiks nad teha midagi, mis soosiks nende enda gruppi. 2. Ametikohale saanuna on valitud juhid kohustatud aitama oma kodukoha kogukonda või gruppi eelkõige]

Q19: 1. Meil peaks olema võimalus liituda mistahes organisatsiooniga olenemata, kas valitsus seda tunnustab. 2. Valitsus peaks tohtima keelata mistahes organisatsiooni, mis läheb selle poliitikaga vastuollu.

Q20: 1. Meedial peaks olema õigus avaldada mistahes vaateid ja ideid ilma valitsuse kontrollita. 2. Valitsusel peaks olema õigus keelata meedial avalikustada ühiskonda kahjustavaid asju.

Q21: 1. Valitsus on nagu töövõtja. Meie oleme bossid ja ütleme, mida valitsus peaks tegema. 2. Valitsus on nagu lapsevanem. See peaks otsustama, mis on meile hea.

Q22: 1. Naistel peaks olema samasugune võimalus saada valitud poliitilisele ametikohale kui meestel. 2. Mehed on paremad poliitilised liidrid kui naised ja neid peaks naiste asemel valima.

Q23: 1. Meie riigis peaks naistel olema samasugused õigused ja neid peaks sama moodi kohtlema kui mehi. 2. naised on alati olnud traditsiooniliste seaduste ja kommete alamad ja peaksid selleks ka jääma.

Q24: 1. Kui rahalised võimalused on piiratud, peaks perekond saatma kooli lapse, kellel on parim õpivõime. 2. Kui rahalised võimalused on piiratud, peaks poissi eelistama tüdrukule koolihariduse pakkumisel.

Q33: 1. On oluline, et kodanikud saaksid hoida valitsuse vastutavana isegi, kui see tähendab aeglasemat otsustamist. 2. On olulisem omada teovõimelist valitsust isegi, kui meil ei ole selle tegevuse üle mõju.

Q34: 1. Me peaksime valima oma riigi juhid läbi regulaarsete, avatud ja ausate valimiste. 2. Kuna valimised toodavad vahepeal halbu tulemusi, peaksime kasutama teisi meetodeid valimaks riigi juhte.

Q35: 1. Selleks, et [rahval] oleks reaalsed valikud, kes neid valitseb, on vaja mitut parteid. 2. Parteid tekitavad lõhesid ja segadust, seega ei ole [meie riigis] vaja mitut parteid.

Q36: 1. [Parlament] peaks veenduma, et [valitsuse juht] seletaks regulaarselt, kuidas tema valitsus kulutab maksumaksjate raha. 2. [Valitsuse juht] peaks saama keskenduda täielikult riigi arendamisele ja mitte raiskama oma aega oma tegevuste põhjendamisele.

Q37: 1. Opositsiooniparteid peaksid regulaarselt kontrollima ja kritiseerima valitsuse poliitikaid ja tegevusi. 2. Opositsiooniparteid peaksid keskenduma valitsusega koostööle, et aidata riiki arendada.

Q38: 1. Uudiste meedia peaks pidevalt uurima ja kajastama valitsuse vigasid ja korrupsiooni. 2. Liiga negatiivsete asjade kajastamine nagu valitsuse vead ja korrupsioon ainult kahjustavad riiki.

Q39: 1. Kuna [parlamendi] liikmed esindavad rahvast, peaksid nemad tegema riigi seadusi isegi, kui [valitsusjuht] sellega ei nõustu. 2. Kuna [valitsusjuht] esindab meid kõiki, peaks ta kehtestama seadusi muretsmata, mida [parlament] arvab.

Q40: 1. [Valitsusjuht] peaks alati seadustele ja kohtutele alluma isegi, kui ta arvab, et need eksivad. 2. Kuna [valitsusjuht] valiti riiki juhtima, ei tohiks ta olla seadustest, kohtuotsustest piiratud, kui ta peab neid valeks.

Q41: 1. Põhiseadus peaks piirama presidendi [mõnedes riikides peaministri] ametis oleku aega kahele ametiajale. 2. Põhiseadus ei peaks sätestama presidendi [mõnedes riikides peaministri] ametis oleku aja maksimumi.

Järgneva küsimusega mõõdan inimese valitsemiskorruga rahulolu. Esimese vastusevariandi arvan kõige suuremat rahulolematust näitavaks.

Q43: Üldiselt, kui rahul te olete sellega, kuidas demokraatia [teie riigis] töötab? Kas te olete: [meie riik] ei ole demokraatia (0), üldse mitte rahul (1), mitte eriti rahul (2), üpris rahul (3) või väga rahul (4).

Järgnevad küsimused on kasutuses kontrollmuutujate mõõtmiseks.

Respondent Number: vastaja kood, kus on märgitud ka riik.

Q1: Kui vana te olete?

Q3A: Üldiselt, kuidas te kirjeldaksite praegust majanduse seisut [oma riigis]?: väga halb (1); üsna halb (2); ei halb ega hea (3); üsna hea (4); väga hea (5)

Q3B: Üldiselt, kuidas te kirjeldaksite enda praegust olme seisut?: väga halb (1); üsna halb (2); ei halb ega hea (3); üsna hea (4); väga hea (5)

Q5A: Vaadates tagasi, kuidas hindate oma riigi majandusolukorda võrreldes 12 kuu taguse ajaga?: palju halvem (1), halvem (2), sama (3), parem (4), palju parem (5)

Q97: Mis on kõrgeim haridustase, mille olete lõpetanud?: ametlik kooliharidus puudub (0), mitteametlik kooliharidus (k.a. koraanikool) (1), osaline algharidus (2), lõpetatud algharidus (3), osaline põhi- või keskkooli haridus (4), lõpetatud põhi- või keskharidus (5), keskkoolijärgne haridus, aga mitte ülikooliharidus (6), osaline kõrgharidus (7), bakalaureusekraad (8), magistri- või doktorikraad (9).

Q101: Vastaja sugu: 1=mees; 2= naine

Lisa 2: Freedom House'i punktide, hinnete ja hinnangute arvestamine

Poliitiliste õiguste alagrupid on: valimisprotsess (0...12), poliitiline pluralism ja osalus (0...16), valitsuse funktsioneerimine (0...12). Lisaks võib minu uuringus osalevaid riike mõjutada, kui riigis toimub mingil kujul etniline puhastus (-4...0). Tsiviilvabaduste alagrupid on: väljendus- ja usuvabadus (0...16), organiseerumise ja ühenduste loomise õigused (0...12), õigusriik (0...16), isiklik autonoomia ja indiviidi õigused (0...16). Kõik alagrupid koosnevad omakorda mitmetest indikaatoritest.

Koondhinnete arvestamine punktide alusel

Koondhinne	Poliitiliste õiguste punktid	Kodanikuvabaduste punktid
vaba, 1	36...40	53...60
2	30...35	44...52
3	24...29	35...43
4	18...23	26...34
5	12...17	17...25
6	6...11	8...16
mittevaba, 7	(-4....)0...5	0...7

Vabaduse hinded ja hinnangud

Poliitiliste õiguste ja kodanikuvabaduste keskmine (vabaduse hinne)	Vabaduse hinnang
1...2,5	vaba
3...5	osaliselt vaba
5,5...7	mittevaba

Lisa 3: Muutujate kodeerimine

Muutuja nimi	Allikas	Kodeerimine
Rahulolu demokraatia toimimisega	AB Q43	0=rahulolematu; 1=rahul
Indiviidi vaadete ja riigi liberaaldemokraatlikkuse erinevus	AB Q19-24 ja Q33-41 ning FH	absoluutarvude intervall 0=erinevus puudub; 1=erinevus täielik
Sugu	AB Q101	0=naine; 1=mees
Vanus	AB Q1	intervall aastates, minimaalne vanus on 18
Haridus puudub	AB Q97	1=vastused 0 ja 1; 0=kõik ülejäänud
Algharidus	AB Q97	1=vastused 2 ja 3; 0=kõik ülejäänud
Põhi- või keskharidus	AB Q97	1=vastused 4 ja 5; 0=kõik ülejäänud
Subjektiivne majandushinnang: halb	AB Q3a	1=vastused 1 ja 2; 0=kõik ülejäänud
Subjektiivne majandushinnang: keskmine	AB Q3A	1=vastus 3; 0=kõik ülejäänud
Subjektiivne olme hinnang: halb	AB Q3B	1=vastused 1 ja 2; 0=kõik ülejäänud
Subjektiivne olme hinnang: keskmine	AB Q3B	1=vastus 3; 0=kõik ülejäänud
Subjektiivne majandusarengu hinnang: halvem kui aasta eest	AB Q5A	1=vastused 1 ja 2; 0=kõik ülejäänud
Subjektiivne majandusarengu hinnang: muutumatu	AB Q5A	1=vastus 3; 0=kõik ülejäänud
Oodatav eluiga	WHO	intervall aastates
Tajutava korruptsiooni indeks	TI	intervall, 0= maksimaalne tajutav korruptsioon 100=minimaalne
Riigi liberaaldemokraatlikkus	FH	intervall, 0=totalitaarne riik; 1=liberaaldemokraatlik riik

Inflatsioon	Maailmapank	intervall
Logaritmitud riigi inim-SKT PPP	Maailmapank	intevall
Riigi majanduskasv	Maailmapank	intervall
Režiimi vanus	Teatmeteosed ja FH	vanus aastates, režiimi muutus on vägivaldne või rahumeelne riigipööre ning suurem suunamuutus valitsemises (nt valimiste lubamine)
Alžeeria	AB Respondent Number	1=Alžeeria vastanud; 0=kõik ülejäänud
Burundi	AB Respondent Number	1=Burundi vastanud; 0=kõik ülejäänud
Benin	AB Respondent Number	1=Benini vastanud; 0=kõik ülejäänud
Burkina Faso	AB Respondent Number	1=Burkina Faso vastanud; 0=kõik ülejäänud
Botswana	AB Respondent Number	1=Botswana vastanud; 0=kõik ülejäänud
Kameruun	AB Respondent Number	1=Kameruuni vastanud; 0=kõik ülejäänud
Côte d'Ivoire	AB Respondent Number	1= Côte d'Ivoire'i vastanud; 0=kõik ülejäänud
Cabo Verde	AB Respondent Number	1=Cabo Verde vastanud; 0=kõik ülejäänud
Egiptus	AB Respondent Number	1=Egiptuse vastanud; 0=kõik ülejäänud
Ghana	AB Respondent Number	1=Ghana vastanud; 0=kõik ülejäänud
Guinea	AB Respondent Number	1=Guinea vastanud; 0=kõik ülejäänud
Keenia	AB Respondent Number	1=Keenia vastanud; 0=kõik ülejäänud
Lesotho	AB Respondent	1=Lesotho vastanud; 0=kõik

	Number	ülejäänud
Libeeria	AB Respondent Number	1=Libeeria vastanud; 0=kõik ülejäänud
Madagaskar	AB Respondent Number	1=Madagaskari vastanud; 0=kõik ülejäänud
Mauritius	AB Respondent Number	1=Mauritiuse vastanud; 0=kõik ülejäänud
Mali	AB Respondent Number	1=Mali vastanud; 0=kõik ülejäänud
Malawi	AB Respondent Number	1=Malawi vastanud; 0=kõik ülejäänud
Mosambiik	AB Respondent Number	1=Mosambiigi vastanud; 0=kõik ülejäänud
Maroko	AB Respondent Number	1=Maroko vastanud; 0=kõik ülejäänud
Namiibia	AB Respondent Number	1=Namiibia vastanud; 0=kõik ülejäänud
Niger	AB Respondent Number	1=Nigeri vastanud; 0=kõik ülejäänud
Lõuna-Aafrika Vabariik	AB Respondent Number	1=Lõuna-Aafrika Vabariigi vastanud; 0=kõik ülejäänud
Senegal	AB Respondent Number	1=Senegali vastanud; 0=kõik ülejäänud
Sierra Leone	AB Respondent Number	1=Sierra Leone vastanud; 0=kõik ülejäänud
Svaasimaa	AB Respondent Number	1=Svaasimaa vastanud; 0=kõik ülejäänud
Tansaania	AB Respondent Number	1=Tansaania vastanud; 0=kõik ülejäänud
Togo	AB Respondent Number	1=Togo vastanud; 0=kõik ülejäänud
Tuneesia	AB Respondent Number	1=Tuneesia vastanud; 0=kõik ülejäänud

Uganda	AB Respondent Number	1=Uganda ülejäänud	vastanud; 0=kõik
Zambia	AB Respondent Number	1=Zambia ülejäänud	vastanud; 0=kõik
Zimbabwe	AB Respondent Number	1=Zimbabwe ülejäänud	vastanud; 0=kõik

Lisa 4: Regressiooni tulemused

	Minimaalne mudel	Mikro-muutujad	Mikro- ja makromuutujad	Mikromuutujad ja riigid
Nagelkerke Pseudo R ²	0,013	0,082	0,153	0,200
Õigesti ennustatud paarid	54,2%	60,0%	64,4%	66,2%
Kahe liberaaldemokraatlikkuse erinevus	0,257***	.250***	.402***	.167***
Sugu: mees	-	.973	.997	.994
Vanus	-	1.006***	1.004***	1.004***
Haridus puudub	-	1.595***	1.921***	1.598***
Algharidus	-	1.654***	1.490***	1.393***
Põhiharidus või keskharidus	-	1.206***	1.140***	1.155***
Subjektiivne majandushinnang: halb	-	.476***	.442***	.440***
Subjektiivne majandushinnang: keskmine	-	.669***	.627***	.647***
Subjektiivne olme hinnang: halb	-	.795***	.769***	.778***
Subjektiivne olme hinnang: keskmine	-	.803***	.839***	.852***
Subjektiivne majandusarengu hinnang: halvem kui aasta tagasi	-	.746***	.737***	.731***
Subjektiivne majandusarengu hinnang: muutumatu	-	.918**	.914***	.893***
Oodatav eluiga	-	-	1.014***	-
Tajutava korruptsiooni indeks	-	-	1.012***	-
Riigi liberaaldemokraatlikkus	-	-	3.287***	-
Inflatsioon	-	-	1.067***	-
Logaritmitud inim-SKT PPP	-	-	1.136***	-
Režiimi vanus	-	-	1.008***	-
Riigi majanduskasv	-	-	1.034***	-
Alžeeria	-	-	-	3.754***
Burundi	-	-	-	4.692***
Benin	-	-	-	3.634***
Burkina Faso	-	-	-	1.767***
Botswana	-	-	-	5.926***

Kamerun	-	-	-	1.610***
Côte d'Ivoire	-	-	-	1.004
Cabo Verde	-	-	-	2.688***
Egiptus	-	-	-	2.305***
Ghana	-	-	-	9.427***
Guinea	-	-	-	1.483***
Keenia	-	-	-	2.912***
Lesotho	-	-	-	3.215***
Libeeria	-	-	-	2.622***
Madagaskar	-	-	-	.585***
Mauritius	-	-	-	7.299***
Mali	-	-	-	1.268
Malawi	-	-	-	2.882***
Mosambiik	-	-	-	.903
Maroko	-	-	-	1.880***
Namiibia	-	-	-	3.781***
Niger	-	-	-	2.899***
Lõuna-Aafrika Vabariik	-	-	-	4.042***
Senegal	-	-	-	6.617***
Sierra Leone	-	-	-	3.787***
Svaasimaa	-	-	-	2.301***
Tansaania	-	-	-	7.927***
Togo	-	-	-	.762**
Tuneesia	-	-	-	1.856***
Uganda	-	-	-	3.690***
Sambia	-	-	-	3.686***
Zimbabwe	-	-	-	1.457***

^a: Tärnid tähistavad statistilist olulisust $p < 0,001$ ***, $p < 0,01$ **